

INHOUDSOPGAVE

	PAGINA
1 Ligging, grenzen en omvang	2
2 Landschappelijke structuur	4
3 Infrastructuur	10
4 Nederzettingen	13
5 Bevolking	16
6 Middelen van bestaan	18
7 Sociale en culturele voorzieningen	25
8 Ontwikkeling 1850 - 1940	28
Bronnen	35
Bijlagen	37

1 Ligging, grenzen en omvang

Losser is een verstedelijkte plattelandsgemeente in het oosten van Twente. Het bestuurlijke en administratieve centrum wordt gevormd door het dorp Losser. Tot de gemeente behoren verder de kerkdorpen Beuningen, Glane, De Lutte en Overdinkel en de buurschappen Elfter Horne, Notter Horne, Rader Horne, de Marke, Mekkelhorst, de Poppe, de Zoeke en Zuid Lutte.

In het noorden grenst de gemeente Losser aan de gemeente Denekamp, in het oosten en zuiden aan de Bondsrepubliek Duitsland en in het westen aan de gemeenten Enschede, Oldenzaal en Weerselo. Langs de oostgrens, aan de Nederlandse zijde, bevinden zich vier officiële grensovergangen namelijk in De Lutte "De Poppe E-30" en "De Poppe", te Overdinkel "Tiekerhook" en één te Glane. Op kaart 1 is de ligging van de gemeente Losser in Twente weergegeven.

De gemeente Losser is ontstaan in 1811. Toen werden het stadsgericht Oldenzaal (de stad en de naaste omgeving) en het richterambt Oldenzaal in drieën gesplitst en ontstonden de gemeenten Losser, Oldenzaal en Weerselo. Het zuidoostelijk gedeelte van het voormalige richterambt Oldenzaal (het dorp Losser en de buurschap Losser) vormde toen de gemeente Losser. Op 1 juli 1818 werd hier aan toegevoegd het gehele oostelijke gedeelte van het voormalige richterambt Oldenzaal, de marken Berghuizen, Beuningen en De Lutte. In latere jaren werden gedeelten van Berghuizen weer bij Oldenzaal gevoegd en in 1955 werd nagenoeg geheel Noord- en Zuid-Berghuizen door Oldenzaal

---

---

geannexeerd. Aan de situatie dat Oldenzaal een enclave binnen Lossers grondgebied vormde, kwam toen een einde.

Het grondgebied van de gemeente Losser besloeg op 1 januari 1988 een oppervlakte van 100,16 km², waarvan 0,53 km² uit binnenwater breder dan zes meter bestond. De woningvoorraad bedroeg toen 7.247 eenheden en het aantal inwoners 22.429 personen. De gemiddelde woningdichtheid per km² was 73 woningen, de gemiddelde bevolkingsdichtheid 225 inwoners. Ter vergelijking: het bevolkingsdichtheidscijfer voor Twente als geheel bedroeg op 1 januari 1988 400, het woningdichtheidscijfer 149.

2 Landschappelijke structuur

2.1. Geologie

In de wordingsgeschiedenis van het landschap in de gemeente Losser en bij het bepalen van het grondgebruik hebben processen uit de geologische perioden van de ijsbedekking (het Pleistoceen) en de relatief warme huidige periode (het Holoceen) een belangrijke rol gespeeld. Het Pleistoceen en het Holoceen begonnen respectievelijk ongeveer 2.500.000 en 10.000 jaar geleden.

Voordat het in de Saale-ijstijd vanuit Scandinavië oprukkende landijs het gebied van de huidige gemeente Losser bereikte, was hier in een marien milieu zeelei en in een latere koude periode een pakket grof zand en (kleihoudend) grind afgezet. Tijdens de landijsbedekking van het noordelijke deel van Nederland drong een van de landijslobben het dal van de Oerdinkel binnen en stuwde het aanwezige materiaal aan de zijkanten op tot langgerekte heuvelruggen. Van deze zogenaamde stuwwallen is de heuvelrug van Ootmarsum via Oldenzaal naar Enschede een voorbeeld; deze vormt als zodanig de westelijke wand van het dal van de Dinkel. De Tankenberg, die tot ruim 80 meter boven N.A.P. reikt, in het noordwestelijke deel van de gemeente, iets ten noordoosten van de stad Oldenzaal is het hoogste punt van deze stuwwal. Toen het landijs zich terug trok bleef op de oude afzettingen een niet of nauwelijks water doorlatende laag keileem, een door het landijs meegevoerd en gevormd mengsel van keien, grind, grof zand en leem, achter. Het afstromende smeltwater vormde smeltwatergeultjes, waarvan de restanten nog steeds in het

---

---

landschap terug te vinden zijn.

Na de ijsbedekking werd het Dinkeldal opgevuld met materiaal afkomstig van de omliggende heuvels. Op de flanken daarvan ontstonden erosiedalen. Een netwerk van geultjes en beken zorgde in het dal voor het ontstaan van een sterke afwisseling van hoge en lage terreingedeelten.

Tijdens de laatste ijstijd van het Pleistoceen bereikte het opnieuw als een gigantische bulldozer vanuit het noorden voortschuivende landijs Nederland niet. Wel heersten hier arctische omstandigheden, waardoor de wind als gevolg van het ontbreken van een vegetatiedek vrij spel had en wat kreeg op de losse bodemdeeltjes. Het gehele grondgebied van de gemeente Losser werd bedolven onder een plaatselijk dik pakket dekzand. Het aanwezige reliëf werd daardoor enigszins genivelleerd.

Op het Pleistoceen volgde het Holoceen waarin het klimaat geleidelijk milder werd, de zeespiegel begon te stijgen en de vegetatie kreeg weer een kans zich te ontwikkelen. In komvormige terreingedeelten in het oostelijke deel van de gemeente Losser, waaruit als gevolg van keileem in de ondergrond overtollig water niet weg kon vloeien, ontwikkelde zich in een zuurstofarm en drassig milieu hoogveen. Dit proces van veenvorming eindigde toen door de daling van de waterstand het veenmos zijn groeikracht verloor. De veenbolster verschrompelde, de meanderende Dinkel ondermijnde de oevers, zand en veenbrokken braken

---

af en vielen in de stroom, die het lichte veen wegspoelde en het zand blootlegde. Hierdoor ontstond een zandige berm, waarop weer en wind hun werking uitoefende. Zandverstuivingen ontstonden, die opwaaiden tot duinen. De Losserse Zandbergen en het Lutterzand zijn voorbeelden van dergelijke stuifzanden. Deze en andere genoemde geologische formaties met de daarop ontstane bodemsoorten zijn ingetekend op kaart 2.

Vlak onder het maaiveld van de Losserse es komen oeroude aardlagen aan de oppervlakte, die verder nergens in Nederland voorkomen. Het zijn zandsteenlagen behorende tot een afdeling van de Onderkrijtperiode, het z.g. Hauterivien, met een ouderdom van naar schatting 130.000.000 jaren. Dit bruingele gesteente is hier in het Onderkrijt als zand door het water neergelegd en in de loop van de tijd versteend. Het gesteente is bekend als "Gildehauser of Losserse zandsteen" en is, in tegenstelling tot het nog oudere Bentheimer zandsteen, niet geschikt als bouw materiaal. De aanwezigheid van de zandsteen komt tot uitdrukking in de vorm van het landschap: een ovale terreinverheffing met een lengte van 1.300 en een breedte van 400 meter. De Hogeweg volgt de lengte-as van deze opwelling, waarop in de jaren zestig een, voor het publiek toegankelijk, geologisch natuurmonument gerealiseerd is.

2.2. Bodemgesteldheid en landschap

Het uitgesproken micro-reliëf in grote delen van het Losserse grondgebied vormde de basis voor het gemengde agrarische bedrijf en de sterk daarmee samenhangende

---

genese van het landschap zoals zich dat rond het midden van de vorige eeuw voordeed.

Van oudsher was het Twentse boerenbedrijf gebaseerd op de drie elementen bouwlanden (essen), groengronden (broeken en maten/meden) en woeste veld- (heide) en veengronden. Eigenlijk zou daar nog het loofbos als vierde element aan toegevoegd moeten worden, doch dit had men meer nodig als leverancier van bouwmaterialen en brandstof woning, dan als produktiegrond.

Op de hoger gelegen delen van de dekzandgronden legden de boeren hun akkers aan, dikwijls in aaneengesloten complexen (essen). Eeuwenlange bemesting van de van nature vrij onvruchtbare dekzandgronden op de gestuwde afzettingen met een mengsel van bosstrooisel, heideplaggen en mest uit de potstal zorgden voor het ontstaan van een vruchtbare bodem met een meer dan 30 cm dik cultuurdek, de zogenaamde enkeerdgronden. Duidelijke voorbeelden van deze oude landbouwcomplexen waren rond het midden van de vorige eeuw de Riekerink es, de Meijerink es, de Lutter es, de Losser es en de Soeker es.

De groengronden waren nodig voor de veeteelt, die men meer uitvoerende omwille van de mestvoorziening en de vetweiderij, dan om de zuivelprodukten. De weiden en hooilanden kregen een plaats op de laaggelegen vochtige beekdalafzettingen die hiervoor zeer geschikt waren. De vruchtbaarheid van de uit fijn zand en klei bestaande

---

beekkleigronden werd op natuurlijke wijze in stand gehouden, doordat ze regelmatig overstromd en daardoor van een laag vruchtbaar slib voorzien werden. Voor de grote negentiende-eeuwse ontginningen een aanvang namen, werden de graslandcomplexen van redelijke kwaliteit over het algemeen "maten" of "meden" genoemd. De term matenlandschap wordt dan gehanteerd voor al het grasland dat omstreeks 1850 in verkavelde vorm aanwezig was. Het gebied langs de Bethlehemse Beek vormde een dergelijk matenlandschap, dat gekenmerkt wordt door een meer of minder regelmatige blokverkaveling en de aanwezigheid van houtwallen en hagen, die als perceelscheiding fungeerden. Drassige, hoofdzakelijk onverkavelde groengronden werden aangeduid met "broeken", waarvan het Broekhoek en de Diepenbroek voorbeelden waren.

De derde belangrijke categorie gebruiksgronden voor het uitoefenen van het gemengde, hoofdzakelijk zelfverzorgende, agrarische bedrijf waren de heidevelden en de veengronden. De heide was weideplaats voor de schapen, honingwingebied voor de bijen en leverde de plaggen voor de bemesting. De heidevelden strekten zich uit over de voor akkerbouw ongeschikte zandgronden met een laag grondwaterpeil die vanwege het afplaggen ten behoeve van de bereiding van potstalmest nog eens extra verschraalden. Zo ontstonden de sterk uitgeloopte veldpodzolgronden in het Overdinkels Veld, het Hoogeveld, de Veldzijde en de Beuninger-Achter-Heide.

Na 1850 vond er mede als gevolg van het ontginnen van de woeste gronden in een groot deel van het gemeentelijke grondgebied een uitbreiding van het matenlandschap plaats. Ook veel bouwlanden werden omgezet in weiland. Desondanks was in 1940 in verschillende delen van de gemeente bovengenoemde driedeling in het grondgebruikspatroon van het zogenaamde Middeleeuwse ontginningslandschap nog duidelijk te herkennen. Na de Tweede Wereldoorlog maakte een groot deel van het fijnmazige coulissenlandschap door de uitvoering van ruilverkavelingen plaats voor een rationeel verkaveld jong ontginningslandschap, waarin voor houtwallen, hagen en meanderende beekjes geen plaats meer was. Een gedeelte van het oude cultuurlandschap verdween als gevolg van uitbreiding van de bebouwing en de aanleg van verschillende infrastructurele voorzieningen.

2.3. Bodembeheer en ontginningen

Onder invloed van een toenemende bevolkingsdruk en een daarmee samenhangende optredende schaarste aan landbouwgrond ontstonden rond 1.000 na Chr. marke-organisaties om te voorkomen dat de voor het boerenbedrijf onontbeerlijke uitgestrekte heidevelden en andere gemeenschappelijke woeste gronden. Ruimtelijk gezien was de marke een aaneengesloten oppervlakte gemeenschappelijke gronden, die door de eigenaars of pachters van de zogenaamde gewaarde erven beheerd werd. Tot de gemeenschappelijke gronden behoorden ook de bossen. De essen en de droge hooilanden waren, voor

---

zover niet in handen van grootgrondbezitters, voor privé-gebruik.

De marken Beuningen en De Lutte worden reeds in een uit de tiende eeuw stammende goederenlijst (Heberegister) van het stift Werden a.d. Ruhr genoemd. In de tweede helft van de dertiende eeuw werd voor het eerst gesproken van de marke Losser, maar haar grenzen waren al in de negende eeuw vastgelegd. De grondgebieden van de marken werden afgebakend met grensstenen (ook wel markestenen of "laokpaolen" genaamd). Op het verplaatsen van deze stenen stonden zware straffen. Iemand, die zich aan zulk een vergrijp van landroof schuldig gemaakt had, werd ontkleed, tot op halve lengte in de grond gegraven en doodgeploegd.

De marke Beuningen hoorde wereldlijk tot het gericht Oldenzaal, doch kerkelijk tot de parochie Denekamp. Zij was tevens onderhoudsplichtig aan de kerk van Oldenzaal. Aan het hoofd van een marke stond de markerichter, die in het begin gekozen werd uit de gevestigde boeren. Later werd deze gekozen uit de eigenaren van de gewaarde erven en nog later werd het markerichterschap verbonden aan de zogenaamde hoofdhof. In Beuningen was dit het erve Scholte, dat behoorde tot de havezate Borg-Beuningen. In Beuningen was al het hout, inclusief het hout dat op particuliere gronden stond, en de vrucht van dit hout gemeenschappelijk bezit. Dit communale eigendom werd in 1692/93 opgeheven. In 1814 werd tot een verdeling van de overige

---

markegronden besloten, doch eerst in 1833 werd een verdelingscommissie benoemd. Een definitief verdelingsplan volgde in 1841. Buiten de havezate Borg-Beuningen heeft de gemeente Losser geen grootgrondbezit gekend. De positie van een aantal andere huizen, hoven en borgen (Bever, Schultinkhof, Hondenborg) is dubieus.

De marke De Lutte bezat als Twente's grootste marke het recht van uitspraak in markegeschillen in andere Twentse marken. De marke was verdeeld in vier leeschappen of heurnen, nl. Roorder Leeschap, Molter Leeschap, Elfter Leeschap en het Hengeler Leeschap. Iedere leeschap had een eigen hoofdhof. Respectievelijk waren dat de Hanhof, de Molthof, de Elveter of Monnikhof en de Duivelshof. De heurnen of leeschappen hadden een zekere mate van zelfstandigheid, ze waren vermoedelijk het eerste ontwikkelingsstadium van buurschappen tot zelfstandige marken. De hoofdhof van De Lutte was de Hof te Warwick, die evenals de hoofdhof van Losser eigendom was van de bisschop van Utrecht. Ook in de Lutte was al het hout tot 1693 in gemeenschappelijk beheer. De verdeling van de markegronden vond hier in 1819 en 1820 plaats.

De marke Losser was verdeeld in hoeken: de Zoeke, de Veldzijde, de Broekhoek en Overdinkel. Deze hoeken zijn gelijk aan de leeschappen zoals die in De Lutte bestonden. Het dorp Losser vormde een zelfstandige gemeenschap binnen de gelijknamige omringende marke. Wel bezaten de Dorpers in de marke vele percelen grond,

---

zoals verscheidene Hooimaten (gelegen tegen de Marke De Lutte) en een heideveld (de Iemenhof), alsook het "recht de zesde Plaggenzicht in het veld te mogen brengen", m.a.w.: zij hadden het recht op het zesde deel van de gebruikswaarde van de veld- en veengronden. In 1709 en 1710 werd het gemeenschappelijke eigendom van de bossen en de bomen op particuliere grond door verkoop van de bomen opgeheven. In 1851 werd besloten de markegronden te verdelen. De acte van scheiding en verdeling werd gepasseerd en getekend te Oldenzaal, 1852. Het markebezit is bij de verdeling geheel in particuliere handen overgegaan. Terwijl elders de meeste gemeenten een deel van de markegronden kregen toegewezen, en daar voortaan een zeer belangrijke bron van inkomsten in vonden, bleef de gemeente Losser geheel op het heffen van belasting aangewezen. Losser was hiermee veroordeeld tot relatieve armoede, en in 1873 was het, wat betreft de gemeente-inkomsten, de armste plaats van Nederland.

Het gebied dat tegenwoordig de gemeente Oldenzaal vormt, was oorspronkelijk grotendeels van de marke-organisatie Berghuizen. Van deze marke was voor het eerst sprake rond 1380. Het erfmarkerichterschap was verbonden aan de hof Oldenzaal. In 1838 werd de marke-organisatie van Berghuizen geheel opgeheven en werden de gemeenschappelijke gronden verdeeld.

Met de ontbinding van de marken-organisaties werd in principe de weg vrij gemaakt voor het op grote schaal in cultuur brengen van de

---

resterende woeste gronden. Dat dit echter pas geschiedde vanaf de eeuwwisseling hing samen met het tot dan toe bestaande tekort aan betaalbare mest en de problemen op het gebied van de waterhuishouding. De introductie van kunstmest aan het einde van de negentiende eeuw en de verbeteringen in de waterhuishouding namen ook die hindernissen weg. In hoog tempo werden daarna de woeste gronden overeenkomstig het heersende produktieplan omgezet in voornamelijk weilanden. De kwaliteit van de bestaande groengronden werd door het aanwenden van kunstmest en door het verbeteren van de waterhuishouding sterk verhoogd. Tussen 1853 en 1947 nam de totale oppervlakte cultuurgrond in de gemeente Losser toe van 2.060 ha tot 7.009 ha. Op kaart 3 zijn de voormalige marken ingetekend.

2.4. Waterbeheersing

De gemeente Losser ligt in het stroomgebied van de Dinkel. De westelijke waterscheiding van deze beek loopt in noordoost-Twente over de stuwwallenrug Ootmarsum-Oldenzaal-Enschede, terwijl de oostelijke waterscheiding wordt gevormd door de inmiddels in cultuur gebrachte hoge heidevelden langs de grens met de Duitse Bondsrepubliek. Een belangrijk deel van haar water ontvangt de Dinkel van een aantal zijbeken, waarvan er ook enkele (al dan niet gekanaliseerd) door Lossers grondgebied stromen. Voorbeelden zijn de Glanerbeek, de Elsbeek, de Ruhenbergsebeek, de Bethlehemsebeek, de Snoeijinksbeek, de Lutterbeek en de Bloemenbeek. De meeste daarvan

---

hebben als gevolg van hun ligging in het Dinkeldal een west-oost gerichte loop. Omdat de Dinkel van oudsher een nauw en bochtig profiel had (en heeft) en afhankelijk was regenwater, was zij in het verleden herhaaldelijk de oorzaak van ernstige overstromingen, vooral in tijden van overvloedige neerslag.

De noodzakelijke en gewenste verbetering van de waterhuishouding in de bovenloop van de Dinkel kwam pas laat opgang. Het belangrijkste struikelblok hierbij was dat de rivier hoofdzakelijk voor de doorvoer van water van elders diende. Aan een verbetering op Nederlands grondgebied moest dan ook een verbetering van de Dinkel op Duits grondgebied voorafgaan. Pas na het sluiten van een verdrag tussen de provincie Overijssel en de Kreis Bentheim in 1933, kon met de uitvoering van de verbeteringswerken begonnen worden. Het gebied van de Bovendinkel zou tot 1970 buiten waterschapsverband blijven. Tegenwoordig behoort het hele grondgebied van Losser tot het waterschap "Regge en Dinkel", dat in 1957 tot stand kwam door samenvoeging van de waterschappen "De Regge" en "De Benedendinkel". In ruilverkavelingsverband kwam in 1964 het Omleidingskanaal gereed. De Dinkelbedding bij de Zoeke is, conform het Dinkelconvenant van 1976, van een betonbedding voorzien.

3 Infrastructuur

3.1. Waterwegen

Scheepvaartwegen hebben in de geschiedenis van de gemeente Losser een zeer geringe rol gespeeld. De enige natuurlijke waterweg in de gemeente, de Dinkel, was slechts in beperkte mate bevaarbaar; in een droge zomer als gevolg van een te lage waterstand, in een natte winter als gevolg van een teveel aan water. De Dinkel was belangrijker als hindernis voor het landverkeer. Beroemd in dit verband is de "Losserbrughe", een brug over de Dinkel die tot trespunt van de dertiende en veertiende eeuwse politiek werd. Zoals in 1343, toen de hertog van Gelre een verzoening tot stand bracht tussen Ludwig, bisschop van Munster, en Rudolf, graaf van Steinfurt. Hierbij werd bepaald dat de bisschop van Munster 1100 Mark voor de graaf van Steinfurt zou brengen op de "Losserbrughen". Over de exacte locatie van deze brug bestaat onduidelijkheid. Inmiddels zijn er vele vaste bruggen over de Dinkel aangelegd.

3.2. Wegen

Reeds in de zeventiende eeuw liepen er meerdere belangrijke internationale verbindingen door het gebied van de huidige gemeente Losser. De grote weg van Deventer naar Westfalen liep over Borne linea recta naar het dorp Losser. Ook de huidige Hoge Boekelweg heeft toen vermoedelijk al bestaan. Deze doorkruiste het dorp als onderdeel van de weg van Enschede naar Gildehaus. De Postweg of "krantendiek" vormde de verbinding van Oldenzaal naar Duitsland. Deze weg werd ook gebruikt door de Engelse koningen, die tevens koning van Hannover

---

---

waren. Als zij passeerden stroomde het volk uit De Lutte en Losser tezamen langs de weg. Tenslotte was er in de oude marken nog een weg van Oldenzaal naar Denekamp en verder naar Nordhorn. Deze weg stamt uit de Napoleontische tijd en werd later de eerste verharde weg buiten de bebouwde kom. Goederen- en personenverkeer tussen de verschillende dorpen en buurschappen in de gemeente Losser en de omliggende plaatsen vond verder vooral plaats over smalle zandpaden.

Het heeft lang geduurd alvorens Losser een verharde verbinding met de buitenwereld kreeg. Dit geschiedde pas in 1766, toen de weg van Oldenzaal naar Losser met keien bestraat werd. Het betrof een op particulier initiatief aangelegde weg met tolhuisje. In 1860 was de weg zo slecht begaanbaar, dat de commissie die de weg had laten verharderen het gemeentebestuur de keienweg in eigendom aanbood met een toegift van fl. 3.200,-. Het aanbod werd niet geaccepteerd. In 1872 besloot de gemeente de weg te verharderen met brokken Bentheimer zandsteen. Om de wegverbetering te kunnen bekostigen, werden ruim 1.000 volwassen bomen gekapt en verkocht. In 1908 nam de provincie de weg over, waarna de keien door een basaltlaag werden vervangen en de door gemeente ingestelde tol werd opgeheven.

Op 4 november 1904 nam de Losserse gemeenteraad het besluit tot verharding van de uitvalswegen Losser-Enschede, Losser-Glane, Losser-Overdinkel-Gronau en Losser-De Lutte-Denekamp. De provincie bleek bereid 50% van

---

aanleg- en onderhoudskosten voor haar rekening te nemen, en binnen vijf jaar werd deze beleidsintentie krachtig ten uitvoer gebracht. In 1923 werd de Hoge Boekelweg met sintels verhard. Een belangrijke uitbreiding van het wegennet vond in de periode 1850-1940 niet plaats. De meeste wegen van lokaal belang zijn na de Tweede Wereldoorlog verhard. Dwars door de gemeente Losser, ongeveer evenwijdig aan de Postweg, is de toekomstige rijksweg A-1 gepland. Met de aanleg hiervan is inmiddels begonnen.

In 1924 werd er door de Gebrs. Hassing een autobusdienst Overdinkel-Enschede geopend. Deze busdienst werd vooral benut door de Losserse arbeiders die in de Enschedese textielindustrie werkten. Het was een geduchte concurrent voor de spoorverbinding van Losser over Oldenzaal naar Enschede, die daardoor op den duur alleen nog maar voor het goederenvervoer van belang was.

3.3. Spoorwegen

In 1862 werd door enkele belangrijke fabrikanten uit Almelo en Oldenzaal de "N.V. Spoorweg-Maatschappij Almelo-Salzbergen" opgericht. Deze naamloze vennootschap legde een spoorlijn tussen Almelo en Salzbergen aan met als doel een snelle verbinding met de Duitse steenkoolvelden te realiseren. Er moest voor deze lijn nogal wat gegraven worden. Zo groef men bij de Lutte een tracé door de Koppelberg. De spoorlijn kwam in 1865 gereed. Het station van Oldenzaal werd op Lossers grondgebied gebouwd. In 1875 werd dit station met de onmiddellijke

---

omgeving bij Oldenzaal gevoegd. In 1912 werd het traject tweesporig.

In 1899 werd begonnen met de aanleg van een tramlijn van Denekamp, over Oldenzaal, Losser en Glane naar Gronau. De tramlijn was eigendom van de Nederlandsch-Westfaalsche Stoomtramweg-Maatschappij (N.W.S.M.). Het traject werd in 1903 geopend. In Oldenzaal gaf de tramweg aansluiting op het landelijke spoorwegnet.

Binnen de gemeente Losser volgde de tramlijn het traject van de Oldenzaalsestraat en de Gronausestraat, toen nog "Spoorstraat". Aan het traject waren verschillende haltes en twee stations gelegen, één in Losser en één in Glane. De dienstregeling tussen Oldenzaal en Gronau telde op werkdagen vier ritten, op zonden feestdagen zeven. Het traject tussen deze plaatsen werd in 42 minuten afgelegd. Het stenen stationemplacement in Losser werd in 1912/1913 uitgebreid met een goederenloods. De exploitatie van de tramweg heeft, toen het verkeer met bussen, vrachtauto's en personenauto's opkwam, steeds ongunstiger resultaten afgeworpen. Na 1923 vertoonde alleen het vervoer van ijl- en vrachtgoederen nog een toename; het personen vervoer nam tussen 1923 en 1925 sterk af. In de Tweede Wereldoorlog is de lijn Losser-Oldenzaal opgebroken. Kort na de Tweede Wereldoorlog hebben de Nederlandse Spoorwegen een spoorlijn van Losser naar Glanerbrug (gemeente Enschede) aangelegd, met als doel de aan- en afvoer van grondstoffen en goederen voor de textielfabriek

---

---

van L. van Heek en de bevoorrading van de A.B.T.B. en de plaatselijke kolenhandel. Deze goederenspoorlijn is in 1972 opgeheven.

In 1972 vertrok de laatste trein uit Losser en in 1975 werd de spoorlijn veranderd in een plantsoen. Kaart 4 geeft een overzicht van de belangrijkste (opgeheven) infrastructurele voorzieningen.

4 Nederzettingen

4.1. Kernen

De eerste bewoners van het gebied dat nu de gemeente Losser uitmaakt waren vermoedelijk Germanen, gevlucht voor Romeinse invallen in hun oorspronkelijke woongebied. Zij bewoonden de hutkommen aan de Enschedesestraat. Restanten hiervan zijn in 1939 blootgelegd. In de eeuwen daarna werd het gebied geoccupeerd door sedentaire agrariërs. Zij vestigden zich op de hogere delen en vormden buurschappen. Uit verschillende van deze buurschappen ontstonden op den duur de genoemde markeorganisaties.

Het is aannemelijk dat in de marke Losser in de twaalfde eeuw, in de nabijheid van de sinds de 17e eeuw verdwenen brink, een kleine nederzetting van handwerkslieden is ontstaan. Dit zouden dan de jongere zoons van de markeboeren zijn geweest, die op hun ouderlijk erf geen emplooi konden vinden. Als nevenfunctie beoefenden zij het landbouwbedrijf, waardoor ze constant in conflict waren met de markeboeren die hun aandeel in het markebezit bedreigd zagen.

In de dertiende eeuw werd ten noorden van de brink een kapel gesticht, welke aanvankelijk vanuit Oldenzaal werd bediend. Deze kapel werd waarschijnlijk tussen 1262 en 1280 verheven tot parochiekerk. De reden voor deze, in vergelijking tot andere vanuit Oldenzaal bediende kerken, vroege afscheiding van Oldenzaal is niet bekend; evenmin is bekend wie deze stichting financieel gesteund hebben. Onmogelijk is niet dat leden van het adellijke geslacht Van Losser hun medewerking hebben verleend aan de stichting van de

---

---

parochiekerk. In het midden van de twaalfde eeuw duikt dit geslacht Van Losser op in verschillende oorkonden.

In de zeventiende en achttiende eeuw breidde het dorp zich uit doordat verschillende dorpers delen van vrijgekomen boerderijen in bezit namen of aankochten. Voorts werden vele grondstukken van de Kerk en van de Vicary aan de dorpers beleend. In 1774 kocht de dorpsgemeenschap van de marke gronden voor het aanleggen van een dorpsbleek met bleekwachtershuis ten gerieve van de huiswevers. Oorspronkelijk had het huisje één ruimte en was het geheel in vakwerk uitgevoerd. Het eerste huisje, dat in de loop van de tijd herhaaldelijk met bijgebouwtjes werd uitgebreid, bleef bewaard en onderging begin jaren zestig een restauratie.

Het dorp Losser werd zeer eng begrensd door de marke. Het bestond uit een "Voordorp" en een "Achterdorp"; waarvan de scheiding werd bepaald door de Dorpsbeek. Noordelijk hiervan lag het Voordorp, zuidelijk ervan het Achterdorp. Ruimte voor uitbreiding was er nauwelijks. Rond 1850 was Losser te typeren als een esnederzetting met kernesdorp en huiskampen. Dit bevestigt het vermoeden dat het dorp ontstaan is uit een losse verzameling hoeven, die betrekkelijk dicht bijeen stonden en waartussen onbebouwde plekken (brinken) voorkwamen. Later zijn deze brinken volgebouwd met woningen van keuters, dagloners en neringdoenden, waardoor het dorp een meer gesloten karakter kreeg. De brinken hadden een

---

verkeersfunctie tussen de boerderijen. De huiskampen waren de oudste permanente akkerlanden. Het waren betrekkelijk grote, vaak omwalde, blokvormige percelen in de naaste omgeving van de oudste boerderijen. De meeste huizen in het dorp waren zogenaamde akkerburgerwoningen, die de hoofdbewoner gelegenheid boden op beperkte schaal landbouw en veeteelt te bedrijven. Daarnaast werd veelal het beroep van huiswever uitgeoefend. Na 1850 ontstond in Losser langs de interlokale wegen beperkte lintbebouwing. De groei van de bevolking werd tot de Tweede Wereldoorlog voornamelijk opgevangen in de nieuwe dorpen Overdinkel en Glane, in de buurschappen De Lutte en Berghuizen en in het buitengebied (verspreide huizen).

Relatief grote uitbreidingen van de bebouwde kom van Losser dateren van na de Tweede Wereldoorlog, evenals ingrijpende wijzigingen in de structuur van het oude centrum.

Enkele belangrijke historische gebouwen uit de periode 1850-1940 in de bebouwde kom van Losser zijn het klooster "Maria Bijstand" uit 1881, dat dienst heeft gedaan tot 1986, toen de laatste Zusters van Schijndel uit Losser vertrokken, en de rooms-katholieke Maria Geboorte Kerk, in 1900 gesticht.

De Lutte was in 1850 nog een duidelijk voorbeeld van een essenzwermnederzetting met gehuchten en zonder dorpskern. Dit wil zeggen dat De Lutte bestond uit een samenstel van meerdere kleine essen, die elk slechts genoeg bouwland aan enkele boeren

---

boden. Dat er geen dorpskern tot ontwikkeling kwam is een gevolg van de spreiding der bewoners. Wel was er een, in het jaar 1830 gestichte, rooms-katholieke kerk aan de Plechelmusstraat, welke nu nog het beeld van het centrum bepaald. Aangezien De Lutte te ver van de in aanmerking komende industrie-centra was gelegen om aantrekkelijk te zijn als vestigingsplaats voor arbeiders, ging de grote bevolkingsgroei uit het begin van deze eeuw aan haar voorbij. De Lutte behield, evenals Beuningen, haar agrarisch karakter. De Lutte heeft zich als kerkdorp in feite eerst na de Tweede Wereldoorlog ontwikkeld.

Rond 1850 heette de essenzwernederzetting nabij de Beerninksbrug over de Dinkel nog Over Dinkel. Thans duidt men met de naam **Overdinkel** (oorspronkelijke naam: 't Achterveld) het na de ontginning van het "Lossersche veld" en onder invloed van de expansie van de Gronause textielindustrie na 1890 ontstane kerkdorp aan, dat vanuit Losser gezien over-de-Dinkel ligt. Vanuit de toenmalige "probleemgebieden", te weten Z.W. Drente, Z.O. Friesland en de Kop van Overijssel trokken tientallen gezinnen naar het dorp Losser en het nauwelijks bewoonde Losserse veld. Op dezelfde wijze ontstond nabij de overgang over de Glanerbeek **Glane**. De overgang van de sterk geïsoleerde veengemeenschappen in het noorden naar het "Twentsch Paradijs" was bijzonder groot. Het moet voorgekomen zijn, dat een noordeling flauw viel, toen het elektrisch licht in de fabriekshal werd ontstoken. Een ander

---

besteedde de eerste dag in de nieuwe woning aan het op en neer gaan langs de trap.

4.2. Verspreide bebouwing

Evenals De Lutte waren **Beuningen, De Poppe en De Hengeler Heurne** rond 1850 te typeren als essenzwernederzettingen. In het gehucht De Poppe was een grenskantoor voor de in- en uitvoer van goederen, komende of gaande naar de koninkrijken Hannover en Pruisen. In Beuningen ontwikkelde zich na de Tweede Wereldoorlog rond de in 1948 gebouwde kerk een klein kerkdorp. In de overige twee buurschappen bleef kernvorming geheel achterwege.

Tot de verspreide bebouwing behoren ook de door de textielabrikanten uit Oldenzaal en Enschede op Lossers grondgebied aangelegde buitenplaatsen. De flanken van de Tankenberg werden een concentratiegebied van de grote fabrikantenwoningen omgeven door parkachtige groenstructuren. Voorbeelden hiervan zijn: Boerskotten, Nijehus, Egheria, Duivendal, Paasberg, Hakenberg, Meuleman en Kruisselt. Textielabrikant Blijdenstein uit Enschede liet in 1912 de proefboerderij Judithhoeve bouwen. Hij was één van de oprichters van de Nederlandsche Heidemaatschappij.

5 Bevolking

5.1. Loop van de bevolking

Tabel 1 geeft een overzicht van de bevolkingsontwikkeling in de gemeente Losser tussen 1850 en 1940. Daaruit blijkt dat tot 1890, met uitzondering van een afname ten tijde van de internationale landbouwcrisis rond 1880, het aantal inwoners van de gemeente Losser vrij constant is gebleven. Dat de daling in het inwonertal tot 1890 in de toen nog hoofdzakelijk agrarische gemeente Losser zo beperkt bleef, was een gevolg van de aanwezigheid van vervangende werkgelegenheid in de stad Oldenzaal. De door de Oldenzaalse textiel fabrieken aangetrokken arbeiders vestigden zich aanvankelijk zo dicht mogelijk bij het werk, waardoor het aantal inwoners in de bebouwde kom van de stad toenam. Verbeteringen ten aanzien van het personenvervoer maakten een scheiding van werk- en woongemeente mogelijk, waardoor de gemeente Losser zich ontwikkelde tot een woongemeente voor de onder meer in de gemeente Oldenzaal werkende textielarbeiders. De arbeiders van de Oldenzaalse textiel fabrieken vestigden zich merendeels in het gebied dat tot de voormalige marke Berghuizen behoorde. Terwijl de gemeente Losser gedurende de periode 1869-1889 als geheel een voortdurende daling in het inwoneraantal kende, bleef het aantal inwoners in Berghuizen constant stijgen.

Rond 1890 begon de periode van een sterke groei van de bevolking, tot de Eerste Wereldoorlog als gevolg van de opkomst van de textielindustrie in het Duitse Gronau, daarna als gevolg van de sterke uitbreiding van de

---

---

werkgelegenheid in de
textielfabrieken van voornamelijk
Enschede. De gemeente Losser kreeg
te maken met forse
vestigingsoverschotten en een vrij
hoog geboorte-overschot, met name
in het gelijknamige hoofddorp.
Nadat in 1915 vrij plotseling de
Duitse fabrieken sloten en 1.500
arbeiders en hun gezinnen van hun
dagelijkse brood werden beroofd,
kreeg de gemeente gedurende korte
tijd weer te maken met een
vertrekoverschot.

5.2. Ruimtelijke spreiding

Blijkens **tabel 2** woonde in 1849
ruim 34% van de totale
gemeentelijke bevolking in het
dorp Losser en omgeving (1.663
personen). De meeste inwoners had
echter het gebiedsdeel De Lutte
met 1.812 personen (ruim 37% van
de totale gemeentelijke
bevolking). Op 1 januari 1947
bedroeg volgens **tabel 3** het
aandeel van de gemeentelijke
bevolking woonachtig in de kern en
het buitengebied van Losser 18%
(3.366 personen). Het totale
aandeel van de kernen bedroeg met
11.398 personen ruim 61% van de
totale gemeentelijke bevolking (= 18.601 personen).

Na 1947 nam het aandeel van de in
het dorp Losser woonachtige
bevolking in de totale
gemeentelijke bevolking toe tot
55% op 1 januari 1988 (= 12.350
personen). Het aandeel van de in
de kernen Beuningen, De Lutte,
Losser, Overdinkel en Glane
woonachtige bevolking in de totale
gemeentelijke bevolking was met
17.336 inwoners toegenomen tot
ruim 77%. De cijfers voor 1988
staan in **tabel 4**.

---

6 Middelen van bestaan

6.1. Landbouw

Tot in het begin van de twintigste eeuw stond de veeteelt in de gemeente Losser in dienst van de akkerbouw. De spil van het boerenbedrijf was de verbouw van rogge, het belangrijkste handelsprodukt. Alle hoger gelegen gronden werden er mee ingezaaid. Soms werd er een jaar boekweit tussen door geteeld. De lagere gelegen zuurdere gronden dienden voor de verbouw van andere graangewassen als gerst en haver en aardappelen. De vlasteelt (voor de huisweverij) vond veelal plaats op omgeploegd klaverland.

Vruchtwisseling werd niet toegepast, in plaats daarvan werd de bodem ieder jaar "vernieuwd" door middel van het opbrengen van een laagje potstalmest. De grootte en de kwaliteit van de akkers was daarom direct afhankelijk van de omvang van de veestapel die gehouden kon worden en indirect dus van de oppervlakte en kwaliteit van de natuurlijke weiden en hooilanden. Voorzover er niet over voldoende gras en hooi beschikt kon worden, vond bijvoeding met stoppelknollen en spurrie (beide tussenvruchten) plaats.

Hoewel de zelfvoorziening belangrijk bleef, nam vanaf ongeveer 1850 de produktie voor de markt aanzienlijk in betekenis toe en legden de Losserse boeren zich meer en meer toe op de bereiding van boter en de verkoop van vlees (vooral van varkens en schapen) en eieren. Met de boterbereiding voor de markt kon ook het mesten van de varkens toenemen, omdat ondermelk en de karnemelk vermengd met aardappelen en roggemeel

---

---

uitstekend varkensvoer vormden.

De accentverschuiving van akkerbouw naar veeteelt (in het bijzonder de rundveehouderij ten behoeve van de zuivelbereiding) kreeg rond de jaren tachtig van de negentiende eeuw extra impulsen. Door het opleggen van hoge tarieven op gemest vee door Pruisen en het uitbreken van de landbouwcrisis werd de verbouw van graangewassen en het mesten van vee steeds minder rendabel. De prijzen van zuivelprodukten daarentegen bleven tijdens de crisis redelijk stabiel. Om de kwaliteit van de boter te verhogen werden speciale boterfabrieken opgericht, vaak op coöperatieve grondslag. Enerzijds waren de zuivelfabrieken een reactie op de zwakke concurrentiepositie van de Nederlandse boter op de internationale markten en op het toenemende belang van de rundveehouderij, anderzijds betekende de komst van de fabrieksmatige zuivelbereiding een enorme stimulans voor de uitbreiding van de veehouderijtak. Daarnaast speelden de genoemde introductie van kunstmest en de aankoop van betere zaden na 1900 een rol van betekenis. Begin twintigste eeuw werden daartoe in verschillende buurschappen en in de dorpen afdelingen van de "Nederlandsche Boerenbond" opgericht.

In 1922 werd in het dorp Losser een stoomzuivelfabriek gesticht door de firma Wed. Koopmans uit Enschede. Spoedig hierna werd de fabriek omgezet in de "N.V. tot Exploitatie der Nieuwe Enschedese Melkinrichting en Stoomzuivelfabriek te Losser". Ook

---

is er lange tijd in het dorp een vestiging geweest van de zuivelfabriek "Frisia". Coöperatieve zuivelfabrieken werden in die jaren gebouwd door de samenwerkende afdelingen der A.B.T.B. van Berghuizen met de Lutte, en van Beuningen met Denekamp. In 1923 leverden de veehouders, behoudens een enkele kaasmakerij, hun melk aan deze coöperatieve melkinrichtingen als ook aan coöperatieve zuivelfabrieken te Oldenzaal en Enschede. Daar werd de melk verwerkt tot consumptiemelk en boter. In 1938 werd de, nog altijd bestaande, Coöperatieve Zuivelfabriek "Dinkelland" opgericht.

Het toenemende belang van de veeteelt uitte zich tussen 1850 en 1940 in het landschap in de vorm van een uitbreiding van het areaal grasland. Deze uitbreiding was vrijwel uitsluitend het gevolg van de voortschrijdende ontginningen van woeste gronden en het in cultuur brengen van de natuurlijke wei- en hooilanden. Een gevolg van deze ontginningen was dat tussen 1853 en 1950 het totale oppervlak cultuurgrond toenam van 2.060 ha in 1853, tot 3.756 ha in 1910 en 7.187 ha in 1950. De gemiddelde grootte van de landbouwbedrijven steeg van 4,7 ha in 1910 tot 7 ha in 1950. Tussen 1910 en 1950 nam de groep van de kleinste bedrijven (1 - 5 ha) af, terwijl de groepen van 5 - 10, 10 - 20 en meer dan 20 ha toenamen. De sterkste groei vertoonde de groep bedrijven met meer dan 20 ha land, een groei die zich goeddeels tussen 1910 en de Tweede Wereldoorlog voltrok. In 1955 was het algemeen voorkomende bedrijfstype het gemengde bedrijf.

Het grootste deel van de cultuurgrond was grasland (72%), 28% was als bouwland in gebruik.

Ook de ontwikkeling van de veestapel vanaf 1850 illustreert de verschuiving in het agrarische bedrijf naar de rundvee- varkens- en kippenhouderij, met als gevolg een sterk gewijzigde inrichting en veranderd uiterlijk van de boerenerven. Per bedrijf werden in 1955 gemiddeld 5 melkkoeien gehouden, een gemiddeld lagere bezetting dan in de omliggende gemcenten. Deze lagere bezetting gold ook voor de varkens en de kippen.

Na de Tweede Wereldoorlog kwam de akkerbouw steeds meer in dienst van de veeteelt te staan. een deel van de oude bouwlanden werd omgezet in weiland en voedergewassen verdrongen het graan steeds verder naar de achtergrond.

Was in 1850 nog bijna de gehele beroepsbevolking werkzaam in de landbouw (volledig en/of in deeltijd), in 1960 bedroeg het aandeel van de mannelijke beroepsbevolking in de landbouw nog slechts 14,4% en het aandeel van de vrouwelijke beroepsbevolking nog 10,5%. Verreweg de meeste mensen werkten toen in de nijverheid en diensten, veelal buiten de eigen gemeente.

6.2. Ambacht en industrie

6.2.1. De periode tot 1850

De grote bloei van de Twentse textielnijverheid vond plaats tussen 1675 en 1725 toen als gevolg van een teruggang in de landbouw veel mensen een uitweg

---

zochten in de fabricage van voornamelijk linnen stoffen. De geweven stoffen werden verkocht aan fabriqueurs of linnenreders (=linnenhandelaars), die om de kwaliteit en de gelijkvormigheid van de produkten te bewaken aan de thuiswevers grondstoffen verstrekten en weefgetouwen verhuurden. Oorspronkelijk weefden de thuiswevers het grove linnen, maar later werden, door het gebruik van betere garens, ook fijnere weefsels gemaakt. Voor het bleken van de stoffen bevond zich in het dorp het genoemde bleekveld, dat aanvankelijk hoofdzakelijk voor huishoudelijk gebruik diende. De Losserse dorpsbleek, die in gemeenschappelijk bezit was, bestond uit een ruim grasveld, doorsneden met brede sloten, waarin een aantal spoelbruggetjes aan zware ketenen bengelden. De bewoner van het bleekhuis was verantwoordelijk voor de bewaking en het onderhoud van de bleek. Bij de markeverdeling in 1851 kwamen bleek en bleekwachtershuisje in het bezit van de gemeente. Sinds de restauratie in 1964 berust het beheer bij de Stichting "De Dorpsbleek". Behalve de dorpsbleek waren er in de gemeente Losser ook particuliere bleekvelden. Hiervan is de Elderinksbleek op het oude erve Elderink of Ellerman in Overdinkel een voorbeeld. Bekend is ook de Smitsbleek.

In de loop van de tijd drong de vervaardiging van katoen de linnennijverheid op de achtergrond. Daarbij speelde vooral de afscheiding van België in 1830 een rol. Door het wegvallen van Vlaanderen als leverancier van katoenen stoffen

---

bestemd voor Nederlands Indië, ging de Nederlandsche Handel Maatschappij (N.H.M.) op zoek naar nieuwe produktiegebieden. De keuze viel daarbij op Twente, waar de textielnijverheid geen onbekend verschijnsel was. De introductie van de nieuwe weeftechniek en het gebruik maken van eveneens uit Engeland afkomstige fijnere garens had de concentratie van de textielnijverheid in speciale weefhuizen tot gevolg en betekende tegelijkertijd het einde van de vlasverbouw en het thuis spinnen in Twente.

In 1840 waren er in Losser drie calicotweverijen, waar in totaal 620 calicotwevers werkzaam waren. Calicot was de, met de nieuwste, in Engeland ontwikkelde weeftechniek van de schietspoel, die de oude met de hand doorgeworpen "smietspoel" verving, geweven katoenenstof. Men produceerde er zogenaamde bombazijn, marseilles, pillows enz. voor fabrikanten uit Enschede en Oldenzaal. Ook waren er toen een kunstzijnefabriek en een korenmolen. Kort na 1840 moet de Losserse textielnijverheid een recessie gekend hebben, getuige het gemeenteverslag van 1843, dat meldt, dat "de drie calicotfabrieken lijdende zijn en bijna geheel niet werken, terwijl de ene kunstzijnefabriek slechts matig werkt".

6.2.2. De periode 1850-1940

In 1853 maakt het gemeenteverslag melding van tien calicotfabrieken. In deze tien fabrieken werkten in totaal 329 mannen, 241 vrouwen en 214 kinderen. De wevers verdienden 25 á 50 cent per dag, 1,50 tot 3,00 gulden in de week (lonen anno

---

1863).

Eind vorige eeuw liep de textielweverij, die in Losser steeds intensief was bedreven, geleidelijk ten einde. In dezelfde tijd nam de textielindustrie in Gronau (B.R.D.) een grote vlucht. En als dan in de negentiger jaren van de negentiende eeuw de Duitse fabrieken hun poorten voor de Nederlandse arbeider openstellen, verdwijnen daarin niet alleen veel werkloze Losserse handwerkers, maar ook honderden arbeiders uit de noordelijke provinciën. Geleidelijk trok iedereen die werken kon, en op de boerderij gemist kon worden, de grens over om te werken. Omdat in Duitsland de lonen hoger waren dan in Nederland en omgekeerd het leven hier goedkoper was, ontstond een druk verkeer van grensgangers naar de Gronause fabrieken. Taalmoelijkheden deden zich niet voor, want in de Duitse fabrieken was Twents de voertaal. Zelfs het verschil in munt had weinig bezwaren. In Losser werd het Duitse geld weldra het enige betaalmiddel. Tot 1915 trokken iedere morgen circa 1.500 Losserse arbeiders de grens over naar hun werkplaatsen, om 's avonds terug te keren.

Als in 1914 plots de Duitse fabrieken sluiten wordt dit arbeidersleger een smokkelleger. Een smokkelleger waarin velen hun bestaan vonden, maar velen ook tot de ondergang werden gebracht. Stevige barricaden vervingen de vrije doortocht, doch zij konden niet beletten dat de smokkelwaar in grote hoeveelheden van vaderland wisselde. Met financiële steun van het Nationaal

---

Steuncomite werd tot eind 1919 van gemeentewege in een soort van werkloosheidsuitkering voorzien. Zolang er wat te smokkelen viel bleef open werkloosheid beperkt. Met het einde van de Eerste Wereldoorlog kwam er echter een einde aan het smokkelen op grote schaal, waardoor deze vorm van werkloosheid fors toenam.

De arbeidersbeweging deed moeite ook in Losser aanhangers te winnen, doch een daar door de socialisten gehouden propagandavergadering eindigde op zondag 20 mei 1894 met de "Socialistenslag", zoals het in Losser heet. In 1895 werd wel opgericht de R.K. Arbeiders Organisatie en ontstond het verenigingslokaal, het Sint Jozefgebouw. In 1905 volgde een afdeling van de Christelijke Bond "Unitas".

De Eerste Wereldoorlog maakte een einde aan de dagelijkse gang over de grens naar de Gronause textielindustrie. Na 1919 konden weer arbeiders terugkeren, maar het oude leven kwam niet meer terug, want de Duitse mark was sterk in waarde gedaald. Na de oorlog breidde de Twentse textielindustrie (buiten Losser) zich geweldig uit, met Enschede als grootste textielstad. Na het beëindigen van de textielstaking van 1924, waarbij een aantal Losserse arbeiders fungeerden als stakingbrekers, kregen veel arbeiders uit Losser de kans om in Enschede te gaan werken. Voor Losser brak toen een tijd van ongekende welstand aan. Dagelijks trokken honderden arbeiders per fiets over de nieuw aangelegde provinciale weg, of gezeten in één

---

van de volgepropte wagons van de stoomtram van Losser via Oldenzaal naar Enschede. Lang duurde de welstand echter niet. De moordende concurrentie van met name Japan, werd reeds tegen het einde van de twintiger jaren merkbaar. Enschede nam geen nieuwe arbeidskrachten meer aan, en trok de vervoerskostentoeelage in, aldus de beste arbeiders dwingend zich in de stad te vestigen. Een uittocht op grote schaal kwam tot stand, waarbij de leeggekomen woningen in Losser vaak werden betrokken door werkloze arbeiders uit de textielcentra die een goedkoper leven op het platteland zochten.

Rond 1925 heeft er aan de Hoge Boekelweg een slechts enkele meters in het vierkant groot fabrieksgebouwtje gestaan. Hier was gevestigd de "Lossersche Eerste Electricische Weverij". Eigenaar was dhr. Oldenkotte. Het fabriekje gaf werk aan twee personen. Het eerste grootindustriële bedrijf in de gemeente Losser was de in 1921 gebouwde linteriefabriek van de firma Blom. Deze confectiefabriek maakte gebruik van het grote aanbod van jonge vrouwelijke arbeidskrachten in de gemeente Losser. Het bedrijf is niet lang na opening gesloten.

Op 29 december 1926 werd de textielfabriek "L. Van Heek & Zn. N.V." opgericht door Ludwig van Heek en zijn zoon Helmich Jan Paul van Heek uit Enschede. Later traden Ludwig van Heek Jr. en Jan Herman van Heek als firmanten toe. Losser had de vestiging van deze textielfabriek te danken aan het feit dat de zoon van Ludwig van Heek, Helmich Jan Paul, gepasseerd

---

werd bij opname in de firma te Enschede. Vader en zoon trokken hieruit de consequenties en richtten in Losser een eigen fabriek op. Het bedrijf werd gevestigd aan de Gronausestraat. De moderne machines vergden maar weinig arbeidskrachten. Bovendien bleef door de veranderende tijdsomstandigheden de voorgenomen bouw van een weverij, die meer dan de gestichte spinnerij arbeidskrachten zou hebben gevraagd, achterwege. Gefabriceerd werden weefgarens, tricotagegarens en verbandgaas. Belangrijke uitbreidingen hadden plaats in de jaren 1939, 1951 en 1957.

Behalve de textielfabricage kende de gemeente Losser omstreeks het midden van de vorige eeuw ook andere industrieën. Zo stonden er een aantal windkorenmolens. De Teylersmöll of Muttersmöll was gelegen op de Molenbelt, aan de grindweg naar De Lutte. In de stender stond "Anno 1740 den 28 October", maar de molen was van oudere datum, gezien een akte van overdracht uit 1640. De molen is in 1917 voor afbraak verkocht en verdwenen. Een tweede Losserse molen stond op de Möllenberg in de Losserse Esch. Deze molen, ook genoemd "De Hoop", werd in 1921 door brand vernield. Er kwam een nieuwe molen die echter na de bouw van een moderne maalderij aan de Schoolstraat in 1926 buiten gebruik werd gesteld. In 1953 is het restant van deze molen afgebroken. In het Luttermolenveld lag de Oosterbroekermolen. De molen was omstreeks 1835 al bezit van de molenaarsfamilie Oosterbroek. In de eerste helft van deze eeuw is het onderhoud gestaakt en de molen aan de

---

vernietiging prijs gegeven. Een vierde molen stond in Beuningen, aan de Oldenzaalsestraatweg. Het was de opvolger van een in 1875 gebouwde molen van het grondzeiler- of grondmolentype. De latere stellingmolen werd rond 1901 gebouwd en mede als zaagmolen ingericht. In 1925 werd deze molen onttakeld tot romp zonder kap.

Een belangrijke vorm van nijverheid was ook de vervaardiging van bakstenen. Rond 1863 waren er in de gemeente Losser in totaal vijf steen- en pannebakkerijen. In totaal waren hier 41 werklieden actief. Al deze bakkerijen zijn in de loop van de tijd teloor gegaan. De nog altijd bestaande steenfabriek "De Werklust" is rond 1895 ontstaan uit een even ten noorden van Losser, langs de weg naar Oldenzaal, gelegen veldoven. Deze fabriek werd in 1923 door gebr. Osse gekocht. In 1924 werd de nu nog in gebruik zijnde ringoven gebouwd. Een bedrijfsspoorlijntje over de Smuddeweg zorgt voor het transport van de grondstof uit de kleiput naar de fabriek.

6.2.3. De periode na 1940

Tussen 1947 en 1960 nam de totale Losserse beroepsbevolking toe met 461 personen. Het aantal werkzame personen in de landbouw gaf een afname te zien van 904 personen. De beroepsbevolking in de nijverheid en de dienstensector is in deze periode toegenomen met respectievelijk 956 en 409 personen (resp. van 54,5% tot 64,6% en van 17,3% naar 22,1%). Was dus in 1947 reeds de meerderheid der beroepsbevolking werkzaam in de nijverheid, nadien is deze overheersende positie van

---

---

de industrie als werkgever verder versterkt. In 1960 was alleen in Beuningen nog de meerderheid der beroepsbevolking werkzaam in de landbouw, terwijl De Lutte opviel met een relatief groot deel van de beroepsbevolking werkzaam in de dienstensektor (31,7%).

Van de totale mannelijke beroepsbevolking was in 1960 ongeveer de helft buiten de eigen gemeente werkzaam. Van de in de nijverheid werkzame mannen was dat zelfs 78%. Het aantal woonforensen in de gemeente bedroeg in dat jaar 2.562, het aantal werkforensen 114. Eén en ander betekent niet dat er toen in de gemeente geen industriële werkgelegenheid te vinden was. Er waren 13 industriële bedrijven met meer dan 10 personeelsleden gevestigd. Naast enkele textiel fabrieken bevonden zich er enige metaalbedrijven, twee confectiefabrieken, een zuivelfabriek en een steenfabriek. Wat betreft de werkgelegenheid nam de textielindustrie met 68% van de totale beroepsbevolking de belangrijkste plaats in, gevolgd door kleding en reiniging met 20% van de beroepsbevolking. Het merendeel van de huidige bedrijven bevindt zich op het in de jaren zestig ten zuiden van het dorp Losser, aan de weg naar Glane, aangelegde industrieterrein. Sindsdien is het terrein meermaals uitgebreid en langzaam aan volgebouwd. Hier gevestigde bedrijven behoren tot verschillende bedrijfsklassen, waaronder de textielnijverheid, de metaalnijverheid en ook de voedings- en genotsmiddelenindustrie.

---

7 Sociale en culturele voorzieningen

7.1. Kerken en begraafplaatsen

In 1850 was ruim 93% van de totale bevolking van de gemeente Losser rooms-katholiek. De Nederlands hervormden maakten in 1850 iets minder dan zes procent van de totale bevolking uit. In de gemeente Losser stonden toen drie kerkgebouwen, waarvan er twee de rooms-katholieke signatuur hadden, en één de hervormde.

Van een parochie Losser (kerspel Lotere) wordt al gesproken in 1352. De oudste kerk van de gemeente Losser was toegewijd aan de H. Martinus en als enige getuige van deze oude parochiekerk resteert nog de oude toren op het Martinusplein. De exacte bouwdatum van deze toren is niet bekend, maar ligt vermoedelijk tussen 1200 en 1400.

Na de Reformatie kwam de Martinuskerk in handen van de hervormden. De katholieken bezochten daarna de kerkdiensten in het klooster "Maria op de vlucht naar Egypte", even over de grens bij Glane. Bij decreet van Koning Lodewijk in 1810 kwam de Losserse kerk weer in handen van de katholieken, de toren werd eigendom van de burgerlijke gemeente. In 1900 werd de huidige Maria Geboorte Kerk gebouwd, onder architectuur van A. Tepe. De Martinuskerk werd daarop in 1904 afgebroken, doch de oude toren bleef behouden.

De hervormden bouwden in 1810, op kosten van het Rijk, een kerk aan het Raadhuisplein. In 1954 onderging dit gebouw een grondige restauratie, waarbij met name de toren een flinke gedaantewisseling onderging.

De Lutte kreeg in 1786 een eigen "kerkhuis" op erve Varwick en in 1799 stichtte men daar een zelfstandige parochie. In 1831 werd de eerste steen gelegd voor een nieuwe kerk. Deze kerk werd aan de H. Plechelmus gewijd. Thans bepaalt deze kerk nog steeds het beeld van het centrum van De Lutte. In 1909 werd in Overdinkel een hervormde kerk gebouwd. Een jaar later werd hier de rooms-katholieke kerk, gewijd aan de H. Gerardus Majella, geconsacreerd. Daarnaast kent Overdinkel nog een kleine Hersteld-Apostolische gemeente. Een rooms-katholieke aan het H. Sacrament gewijde kerk te Glane werd in 1948 gebouwd. Dit is thans een bijkerk van de St. Martinusparochie in het dorp Losser. In 1948 is in Beuningen de kerk van de "O.L. Vrouw van Altijddurende bijstand" parochie gereed gekomen.

Tot 1862 heeft er in de gemeente Losser een joodse gemeente bestaan. Deze groep werd geleid door een voorzanger, die in november 1862 naar elders verhuisde. Sedertdien zijn er in de gemeente Losser geen openbare joodse godsdienstoefeningen meer gehouden.

De gemeente Losser telt tegenwoordig twee hervormde gemeenten en vijf afzonderlijke parochies met ieder een eigen kerkgebouw. In het in 1911 in Glane gestichte St. Olafsklooster is tegenwoordig het eerste Syrisch-Orthodoxe klooster in Europa gevestigd. Dit klooster werd in 1984 ingewijd.

In 1989 telde de gemeente Losser acht begraafplaatsen. Drie in

---

Losser (één rooms-katholieke, één hervormde en één algemene), drie in Overdinkel (één rooms-katholieke, één hervormde en één algemene), een rooms-katholieke in Beuningen en een algemene in De Lutte. De rooms-katholieke begraafplaats aan de Scholtinkstraat is in 1907 gesloten, evenals de begraafplaats rond de Martinustoren, die werd gesloten op verzoek van het R.K. kerkbestuur van de Mariageboorte parochie. Aan de Sportlaan was tot 1954 de joodse begraafplaats gevestigd. In verband met de uitbreiding van het dorp Losser is de begraafplaats in dat jaar gesloten. De graven zijn tien jaar later naar Enschede overgebracht.

7.2. Scholen

Rond het midden van de vorige eeuw waren er in de gemeente Losser twee openbare scholen voor lager onderwijs, één in het dorp Losser en één in De Lutte. De school in De Lutte werd gebouwd in 1834, die in Losser in 1843. Beide scholen werden samen door ruim 400 leerlingen bezocht. De meeste kinderen uit de overige nederzettingen in de gemeente bezochten scholen in buiten de gemeente gelegen plaatsen.

Tussen 1850 en 1931 nam het aantal lagere scholen in de gemeente Losser toe tot veertien. Van de veertien lagere scholen in 1931 waren er vijf in Losser gevestigd, te weten een rooms-katholieke meisjesschool, twee rooms-katholieke scholen voor zowel jongens als meisjes, een christelijke lagere school en een openbare lagere school. Overdinkel telde in 1941 een rooms-katholieke jongensschool, een rooms-

---

katholieke meisjesschool, een christelijke lagere school en een openbare lagere school. Beuningen, Berghuizen en De Lutte hadden elk één rooms-katholieke school voor zowel jongens als meisjes, en in Marke en Beekhoek waren er nog twee openbare lagere scholen gevestigd.

Anno 1989 had de gemeente Losser veertien basisscholen. Hiervan hebben er negen de katholieke signatuur (zes in Losser en telkens één in Overdinkel, De Lutte en Beuningen) drie de openbare (twee in Losser en één in Overdinkel) en twee de hervormde (één in Losser en één in Overdinkel). De scholen voor voortgezet onderwijs, een MAVO-school en een Nijverheidsschool, dateren van na de Tweede Wereldoorlog, evenals het, in de Losserse Zandbergen gevestigde internaat De Ravenhorst.

8 Ontwikkeling 1850 - 1940

Typering:

Kernesdorp.

Functie:

In 1850 was Losser een agrarische verzorgingskern.

Ruimtelijke ontwikkeling:

Tegen het midden van de 19de eeuw bestaat de kern Losser uit een compacte bebouwing, gelegen rondom de kerk en aan een sterk vertakt netwerk van paden aan de noordzijde van het escomplex. Gedurende de gehele periode 1850 - 1940 vindt uitbreiding van het bebouwingspatroon plaats langs de op deze oorspronkelijke kern aansluitende wegen. Mede onder invloed van het forensisme op de Duitse textielindustrie dient daarbij vooral de doorgaande route Oldenzaal-Gronau, waarlangs in 1899 een tramlijn wordt aangelegd, als vestigingsas. Als gevolg hiervan breidt Losser zich voornamelijk lineair in zuidelijke richting uit langs de Gronausestraat, met kleinere aanzetten naar het noordwesten langs de Oldenzaalsestraat en -na 1900- langs de Enschedesestraat. De bouw van een nieuwe R.K. kerk met bijbehorende pastorie en begraafplaats ten westen van de oude kern sluit geheel bij deze ontwikkelingen aan, evenals de vestiging in de jaren '20 van een textielindustriegebied aan de Gronausestraat op ruime afstand ten zuiden van het dorp. Opmerkelijk is de wijze waarop de uitgroei van Losser tot stand komt: rond 1900 is over een grote lengte reeds verspreid gesitueerde woonbebouwing langs de Gronausestraat gelegen, die zich gedurende de daaropvolgende decennia geleidelijk tot een

---

---

bebouwingslint verdicht. Ook op andere plaatsen komen min of meer losliggende groepjes woningen voor langs de bestaande wegen, zoals de Scholtinkstraat en de Hogeweg, die echter pas na de Tweede Wereldoorlog door de aanleg van grote uitbreidingswijken in de dorpsstructuur zijn opgenomen. De uitbreidingen van Losser gedurende de periode 1850-1940 vertonen het algemeen geldende beeld van niet planmatige ontwikkelingen langs een overwegend eerder bestaand wegenpatroon aansluitend op de oorspronkelijke kern. In verband daarmee zijn bij de stedenbouwkundige typologie geen bijzondere stedenbouwkundige ontwikkelingen aangeduid. Gebieden met bijzondere stedenbouwkundige waarden uit de periode 1850 - 1940 komen in Losser niet voor.

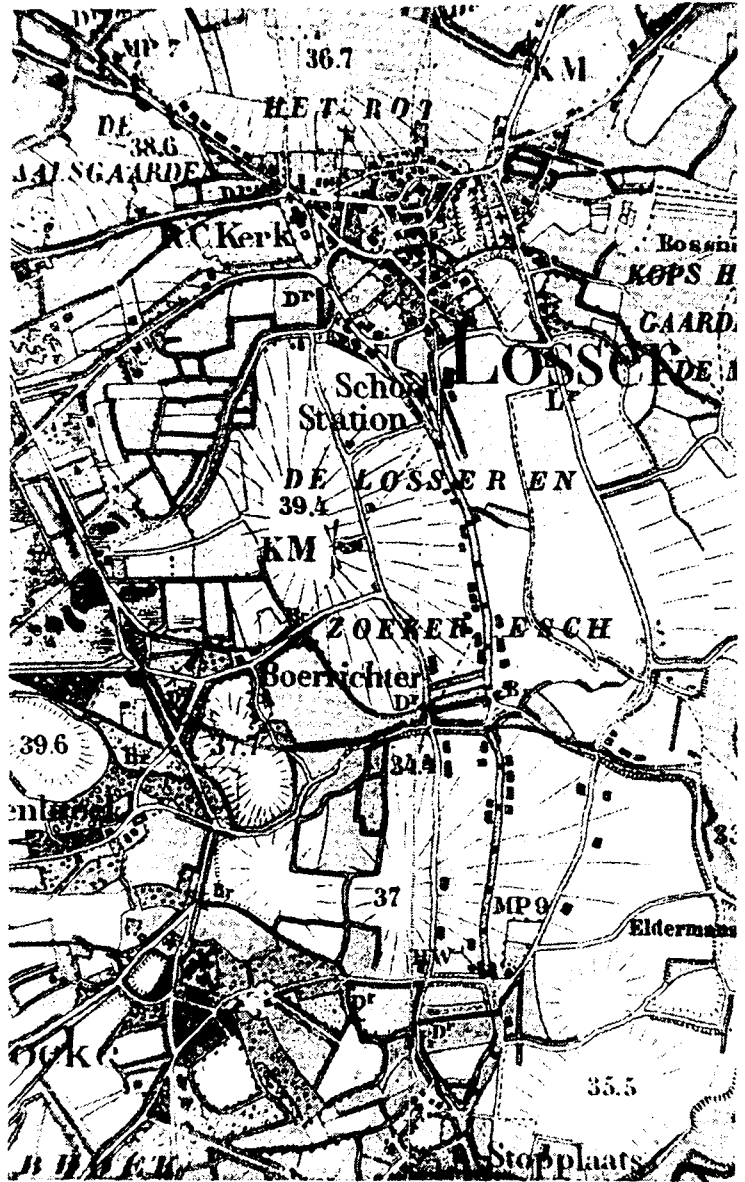
Stedebouwkundige ontwikkeling Losser

Kaart ca. 1850

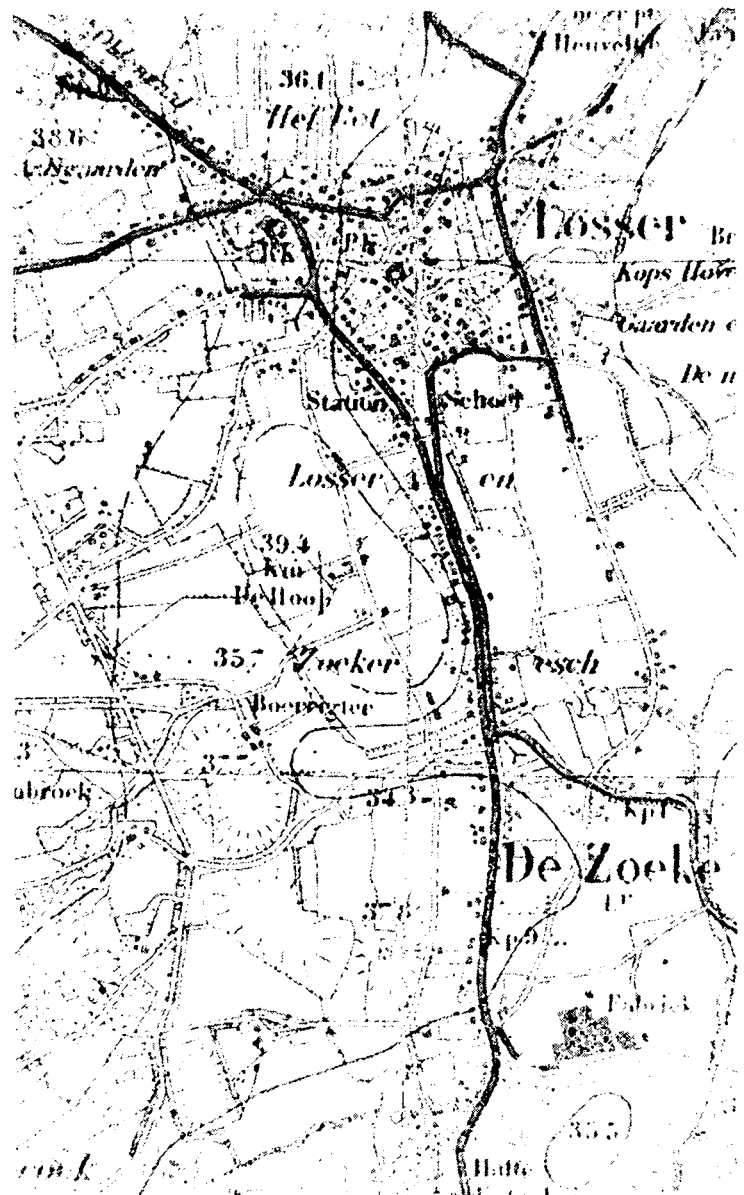

Kaart ca. 1900

Kaart ca. 1940

Schaal : ca. 1:15000

Bron : Topografische kaarten van Nederland

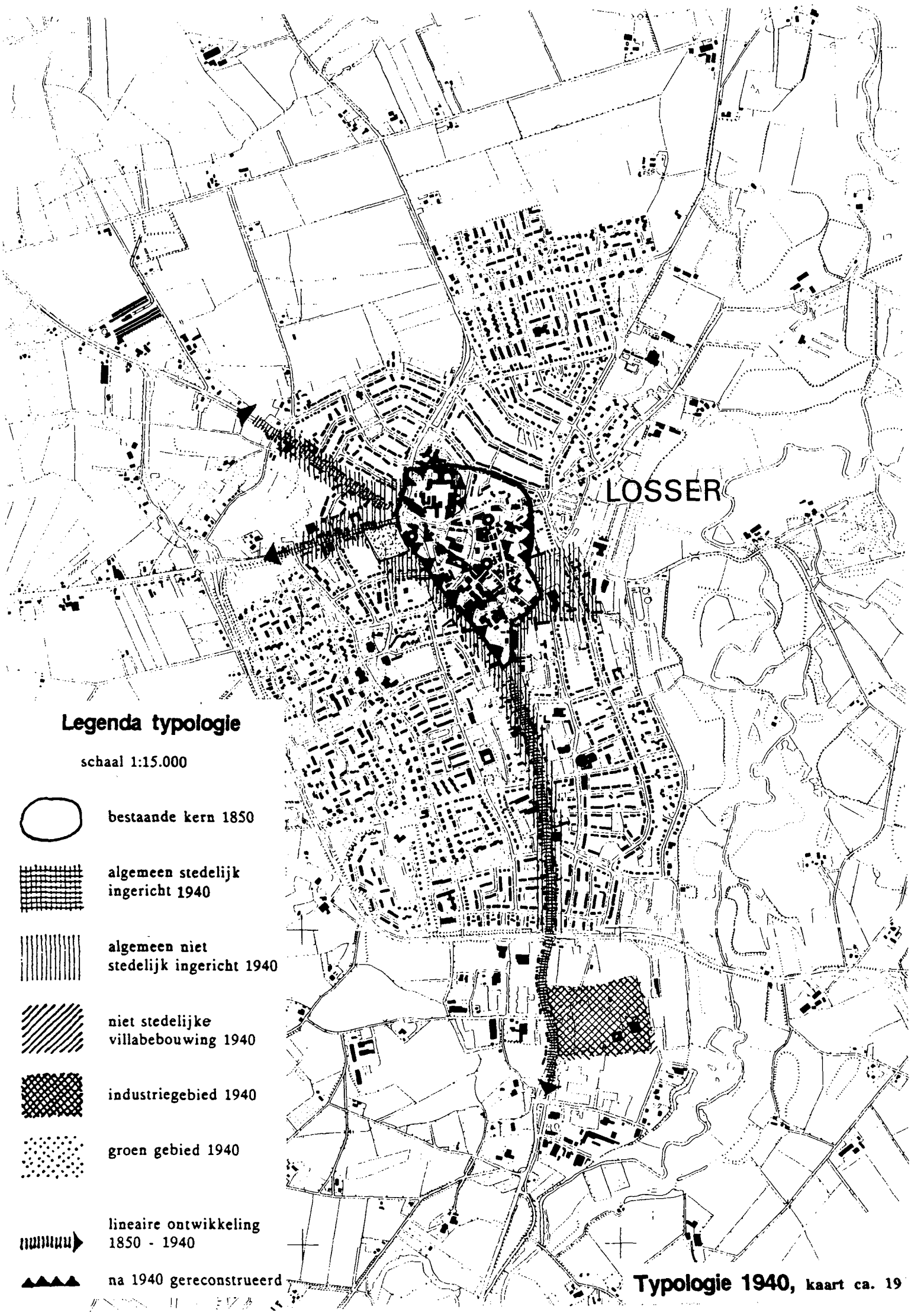
Kaart ca. 1850, verkend 1848

Kaart ca. 1900, verkend 1881/1882, herzien 1903

Kaart ca. 1940, verkend 1881/1882, herzien 1933

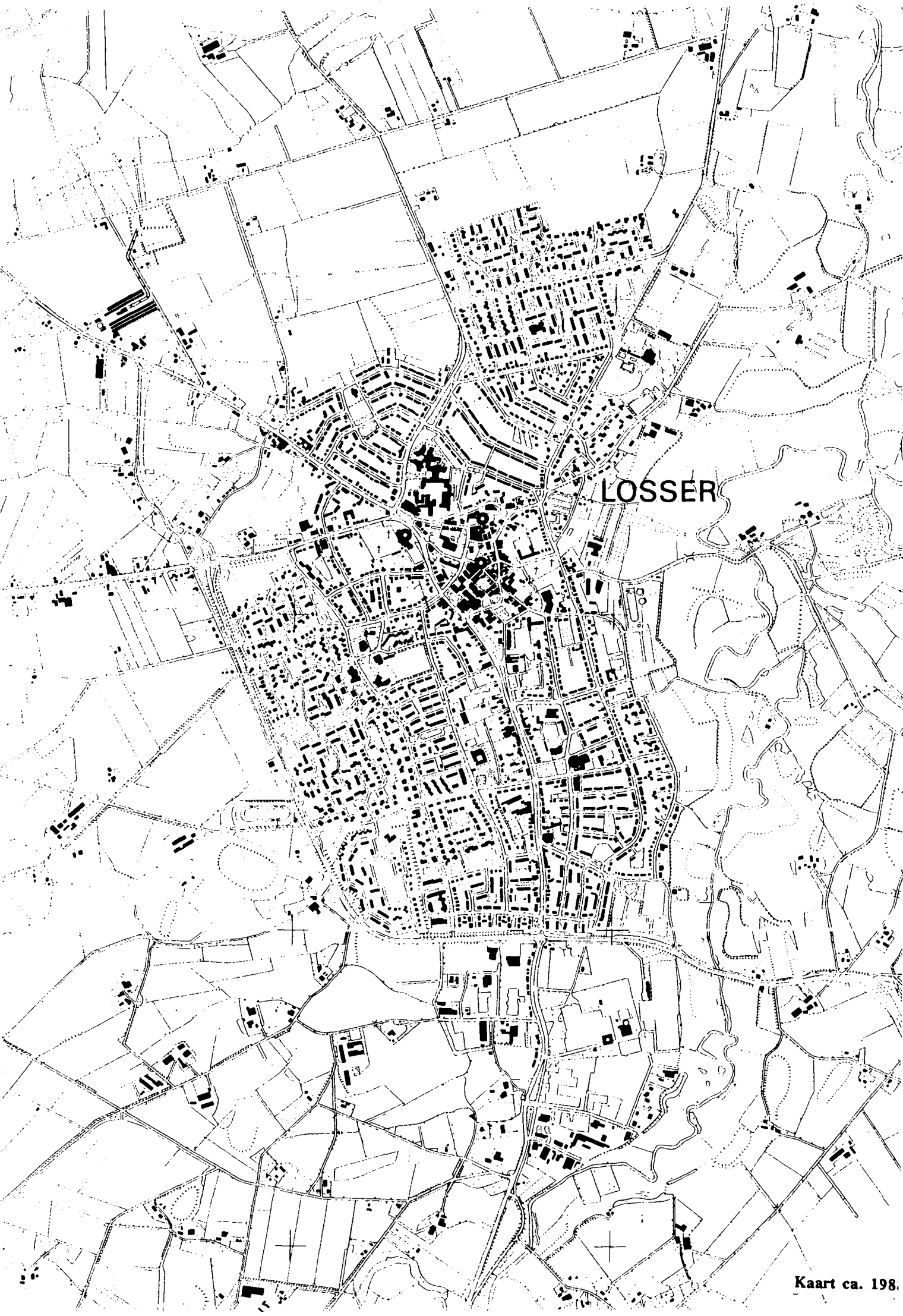

Legenda typologie

schaal 1:15.000

- bestaande kern 1850
- algemeen stedelijk ingericht 1940
- algemeen niet stedelijk ingericht 1940
- niet stedelijke villabebouwing 1940
- industriegebied 1940
- groen gebied 1940
- lineaire ontwikkeling 1850 - 1940
- na 1940 gereconstrueerd

LOSSER

LOSSER

Overdinkel

Ruimtelijke ontwikkeling:

De nederzetting Overdinkel is pas ontstaan tegen het einde van de 19de eeuw; rond 1850 bestaat het gebied met die naam nog uit onontgonnen heideland aan - vanuit Losser gezien - de overkant van de Dinkel. Onder invloed van de groeiende textielindustrie in het direct over de Pruisische grens gelegen Gronau vestigen zich vanaf de jaren '80 van de 19de eeuw arbeiders in dit onbewoonde gebied. Als belangrijkste vestigingsbasis dient de doorgaande weg naar Gronau, de huidige Hoofdstraat, waardoor een langgerekte lineaire bebouwingsstructuur tot stand komt van overwegend individuele, losse woningen en enkele voorzieningen. Dit enkelvoudige bebouwingslint wordt na 1900 aan de oostzijde uitgebreid met de Kerkhofweg waar een vergelijkbaar bebouwingspatroon ontstaat. In het tussengelegen gebied wordt, onder invloed van de sterk groeiende arbeidersbevolking in het grensgebied, rond 1910 door een particulier een klein planmatig woningbouwcomplex gerealiseerd langs een nieuw aangelegde straat (Tjibbe Knolstraat), hetgeen als een vroege vorm van projectontwikkeling mag worden aangemerkt. Aan de noordwestzijde van het oudste bebouwingslint wordt, bij de daar in 1908 voltooide R.K.kerk, een gebied specifiek ten behoeve van katholieke voorzieningen ingericht. Naast elementen zoals kerk, pastorie en begraafplaats maakt een relatief omvangrijk processiepark met bijbehorende kapellen daarvan deel uit, waardoor het gebied als geheel een overwegend groene inrichting kent.

Het stedenbouwkundig-ruimtelijk patroon van Overdinkel, bestaande uit de oorspronkelijke bebouwingsas langs de Hoofdstraat, met enige uitgroei langs de Kerkhofweg aan de oostzijde en het groene gebied bij de R.K.kerk aan de noordwestzijde, blijft tot 1940 de dorpsstructuur bepalen. Na de Tweede Wereldoorlog wordt eerst de omgeving van de Kerkhofweg verder bebouwd, daarna vindt de uitbreiding op meer geconcentreerde en planmatige wijze plaats in het gebied ten westen van de Hoofdstraat. De oorspronkelijke lineaire hoofdstructuur van Overdinkel blijft daarbij echter zowel ruimtelijk als functioneel herkenbaar aanwezig.

Gebieden met bijzondere stedenbouwkundige waarden:

Hoewel de architectonische kenmerken van de woningen aan de Tjibbe Knolstraat door een ingrijpende renovatie inmiddels voor een groot deel zijn verdwenen, is dit complex van dubbele arbeiderswoningen toch als een gebied met bijzondere waarden aangegeven. Deze waarden, die voornamelijk van lokaal belang zijn, hebben vooral betrekking op de historische betekenis van de vroege projectmatige vorm waarin deze woningen zijn gerealiseerd in samenhang met de sociaal-economische ontwikkeling van een kenmerkende grensarbeidersnederzetting als Overdinkel.

Een tweede gebied met bijzondere stedenbouwkundige waarden betreft de omgeving van de R.K.kerk met het processiepark. Hier is sprake van zowel een stedenbouwkundige als een historische betekenis door de

---

specifieke ruimtelijke inrichting voor een bijzondere functie, die bovendien samenhangt met een van hogerhand uitgevaardigd verbod op het houden van processies op de openbare weg. Mede door de redelijke gaafheid van de inrichting en de zeldzaamheid van dergelijke parken kan dit gebied van bovenregionale betekenis worden geacht.

Bronnen

Literatuur Losser en regio:

- *Advies inzake de meest-wenschelijke toekomstige administratieve indeeling der huidige gemeente Losser, E.T.I.O., Zwolle, 1941.
  - *Anderson, W.F., Een geologisch natuurmonument op de Losserse es, Losser.
  - *Annexatieplannen Losser-Oldenzaal.
  - *De Bruyn, A.G. en Nieuwenhuis, Gids voor Oldenzaal en De Lutte, Oldenzaal, 1927.
  - *Dingeldein, W.H., Het land van de Dinkel. De schoonheid van Noordoost-Twente, 4-e druk, Amersfoort, 1964.
  - *Geerdink, J.G., Kroniek van De Lutte (800-1875), Historische Vereniging "De Dree Marken" De Lutte, Oldenzaal, 1945.
  - *Grondstukken en bewoners in dorp Losser, omstreeks 1820, Delen 1, 2, en 3, Historische Kring Losser, Losser 1986, 1989.
  - *Helvoort, C.J.A. van, Losser voorheen en thans, Oldenzaal, 1926.
  - *Helvoort, C.J.A. van, Losser voorheen en thans II, Stichting Historische Kring Losser, Losser, 1981.
  - *Hulshoff, A.L., Het markerecht van Losser, Kampen, 1967.
  - *Korte documentatie van industriële vestigingsfactoren in de gemeente Losser, E.T.I.O., Zwolle, 1964.
  - *Losser als woon- en werkgemeente, E.T.I.O., Zwolle, 1959.
  - *Losser en zijn kerkdorpen in oude foto's, Stichting Historische Kring Losser, Losser/Zutphen, 1987.
  - *Losser 1989-1990, Officiële gids voor de gemeente Losser, Losser, 1989.
  - *Markerecht van De Lutte.
-

Overijsselsche stad- dijk- en markeregten, Vereniging tot beoefening van Overijsselsch regt en geschiedenis, Zwolle, 1877.

*Olde Meierink, L.H.M. Monumenten van Losser 1, Oldenzaal/Losser 1980.

*Sociale kaart van de gemeente Losser. Een schets van de plaatselijke situatie, Stichting Overijssel, Zwolle, 1964.

Kaarten:

*Bodemkaart van Nederland. Stiboka, Wageningen, 1985.

*Kadastrale minuutkaart 1832, Rijksarchief Overijssel, Zwolle.

*Topografische kaart van Nederland, ca. 1850, 1900, 1935, 1950, 1960, 1976 en 1985.

Topografische Dienst Delft/Emmen.

Archieven:

*Databank Universiteit van Amsterdam, Vakgroep Sociale geografie, 1988.

*Gemeenteverslagen 1850-1940, Rijksarchief Overijssel, Zwolle

*Verslagen van Gedeputeerde Staten 1850-1940, Rijksarchief Overijssel, Zwolle.

Tabellen

Tabel 1

Loop van de bevolking in de gemeente Losser tussen 1850 en 1940.

Jaar ¹⁾	Aantal inwoners	Index(1850=100)
1850	4.808	100
1860	5.017	104
1870	4.933	103
1880	4.628	96
1890	4.994	104
1900	7.819	163
1910	10.486	218
1920	12.611	262
1930	14.762	307
1940	16.776	350

1) Cijfers per 31 december

Bron: Databank Universiteit van Amsterdam, Vakgroep Sociale Geografie, 1988.

Tabel 2

Aantal inwoners en woningvoorraad per onderdeel van de gemeente Losser in 1849.

Onderdeel	Aantal inwoners ¹⁾	Woningvoorraad ¹⁾
Losser	1.663	290
Beuningen	721	125
De Lutte	1.812	310
Berghuizen	621	110
Gemeente Losser	4.817	835

1) Cijfers bij benadering

Bron: Steden en dorpen in Overijssel, 1980.

Tabel 3

Aantal inwoners en woningvoorraad per onderdeel van de gemeente Losser op 1 mei 1947.

Onderdeel	Aantal inwoners	Woningvoorraad
Losser	3.366	
De Lutte	419	
Mekkelhorst	179	
Overdinkel	2.935	
Glane	552	
De Zoeke	1.697	
Zuid Berghuizen-Tankenber	2.250	
Totaal kernen	11.398	
Verspreide huizen	7.203	
Gemeente Losser	18.601	3.179(879)¹⁾

1) (...) = aantal boerderijen en/of tuinderswoningen.

Bron: Uitkomsten van de volks- en beroepstelling van 31 mei 1947.

Tabel 4

Aantal inwoners en woningvoorraad per onderdeel van de gemeente Losser op 1 januari 1988.

Onderdeel	Aantal inwoners ¹⁾	Woningvoorraad ¹⁾
Kern Beuningen	140	60
Buitengebied Beuningen	839	187
Kern De Lutte	1.315	430
Buitengebied De Lutte	1.680	419
Kern Losser	12.350	4.219
Buitengebied Losser	1.391	293
Kern Overdinkel	3.383	1.218
Buitengebied Overdinkel	804	237
Kern Glane	178	66
Buitengebied Glane	349	119
Gemeente Losser	22.429	7.248

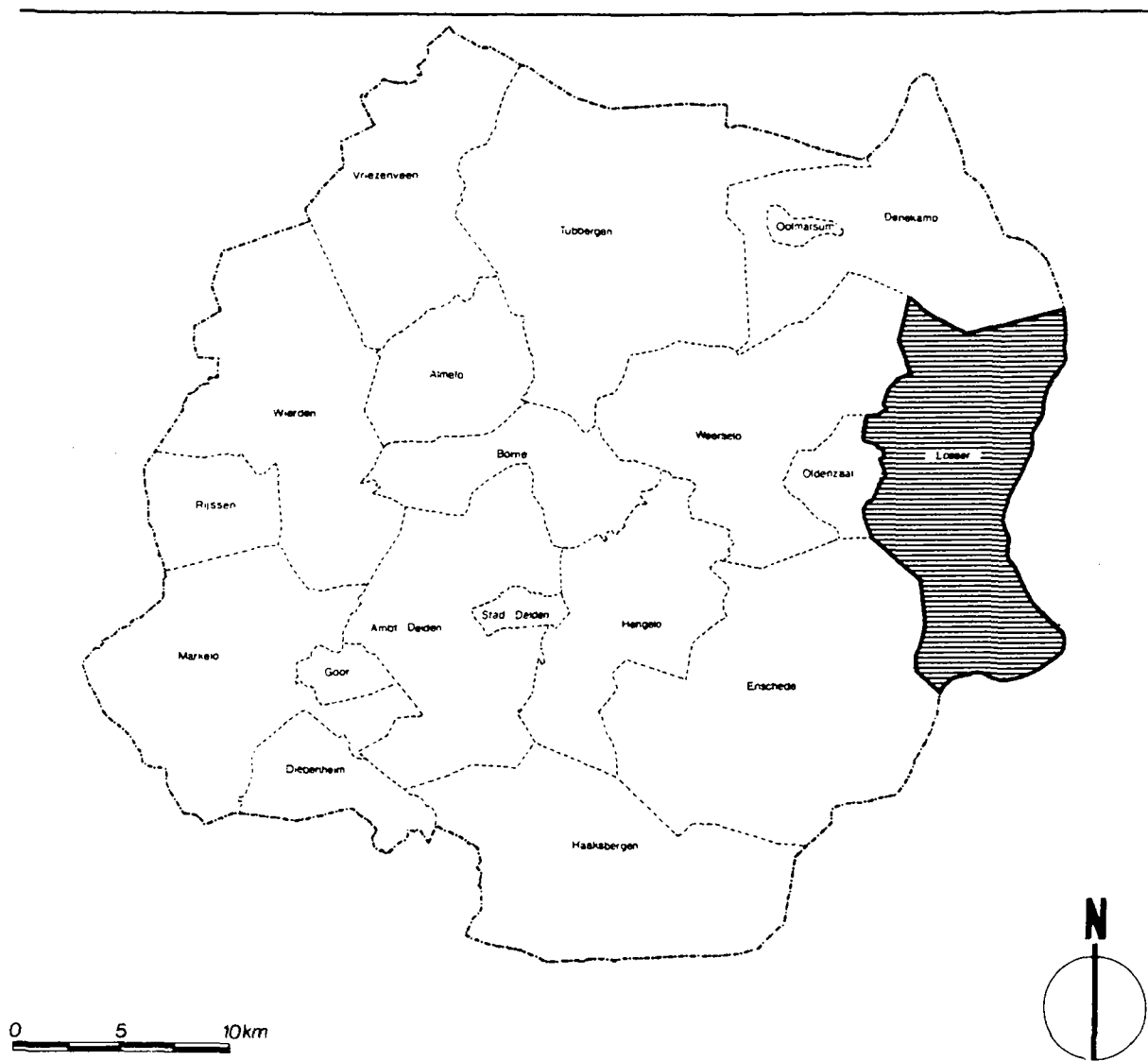
1) De genoemde aantallen zijn gemeentelijke opgaven; ze kunnen daardoor afwijken van de C.B.S.-cijfers.

Bron: Statistieken R.O.I., Aantal inwoners en woningvoorraad per onderdeel van de gemeenten van Overijssel, 1988.

Kaart 1

DE LIGGING VAN DE GEMEENTE IN TWENTE

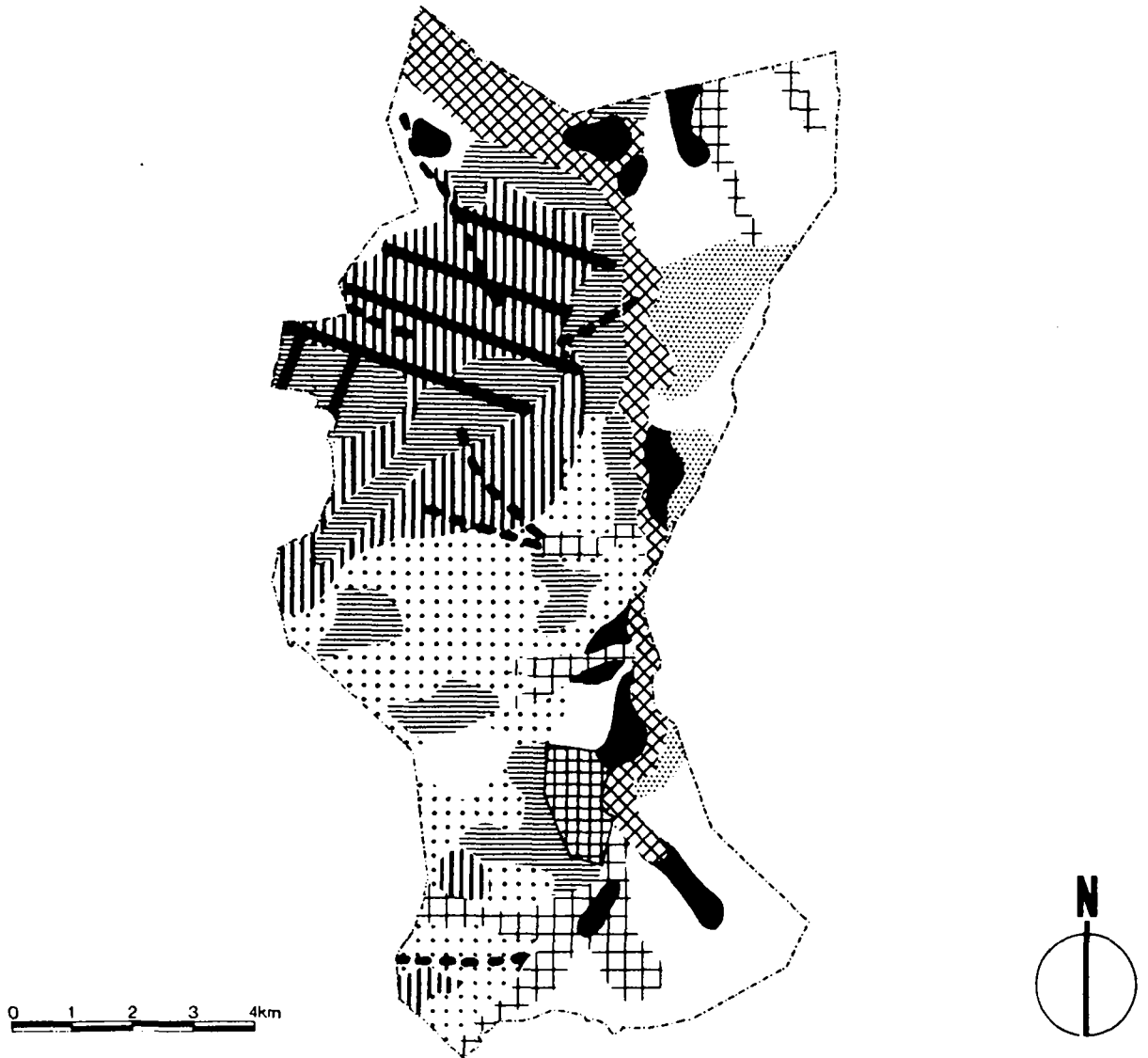

----- Grenzen van Twente
----- Gemeentegrenzen

Bron: Atlas van Nederland, deel 1, 1984.

Kaart 2

BODEMGESTELDHEID EN GEOLOGIE

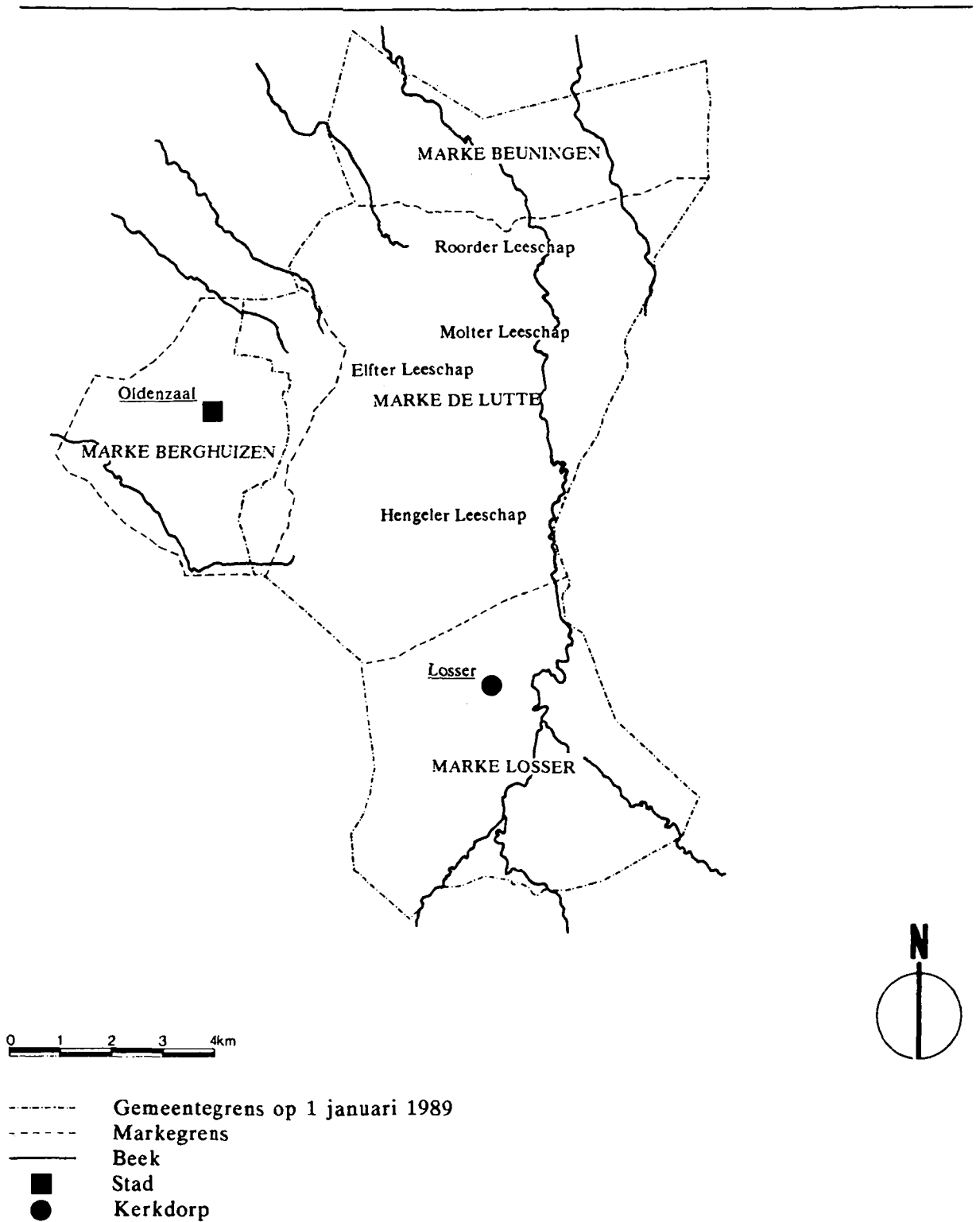

- Enkeerdgronden met een 30 tot 50 cm dik cultuurdek
- Kleine, geïsoleerde dekzandkop met een tenminste 30 cm dik cultuurdek
- Stuifzanden
- Schrale zandgronden (veldpodzolgronden)
- Keileemgronden
- Keileemlaag onder jongere afzettingen, beginnend tussen 40 en 120 cm.
- Kleiige beekdalgronden met grote variatie in textuur van de zavel- en kleilagen
- Beekeerdgronden (deels geëgaliseerd)
- Stuwwal
- Smeltwatergeul
- Bebouwde kom

Bron: Bodemkaart van Nederland, 1985.

Kaart 3

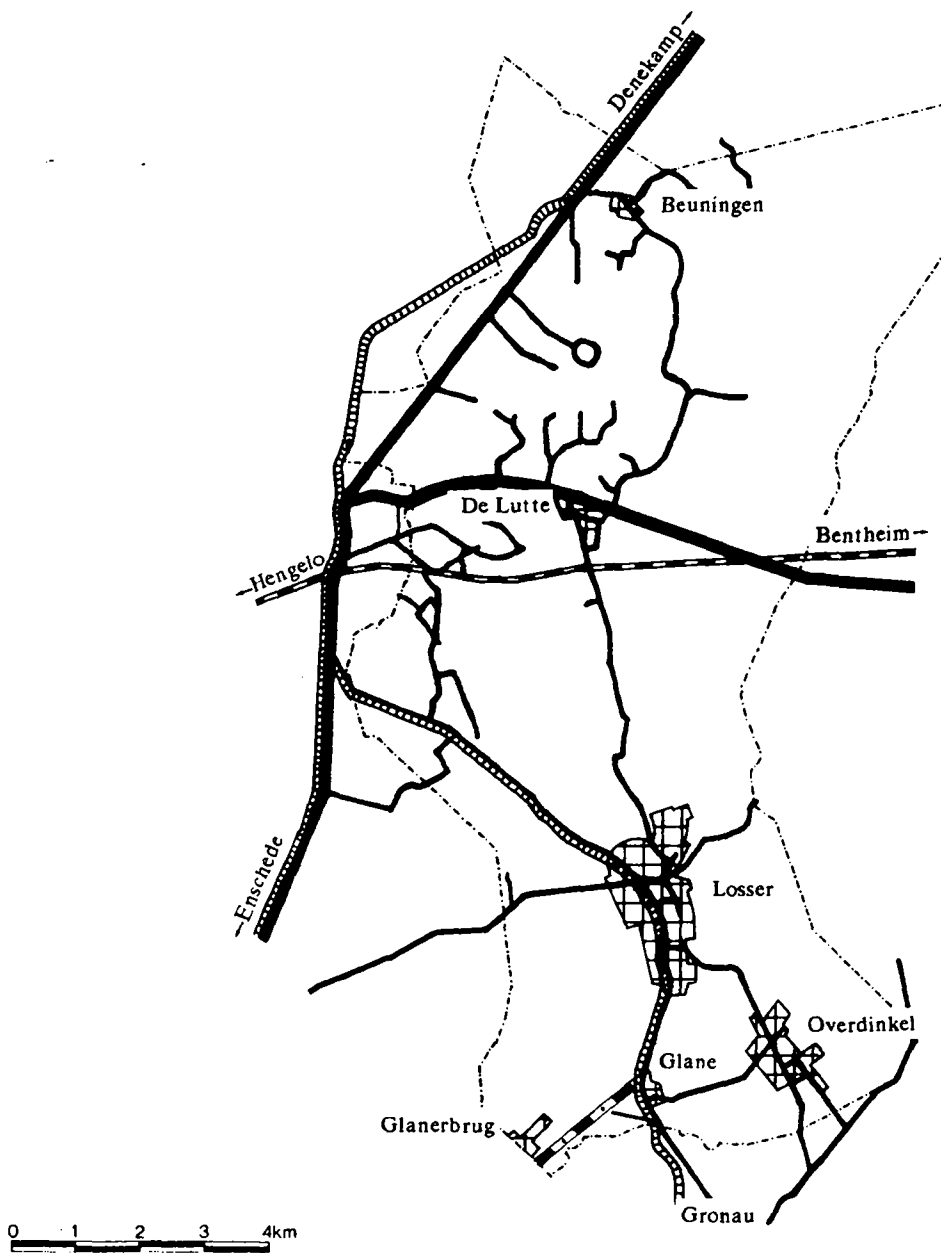
MARKEN

Bron: Geschiedkundige Atlas van Nederland, 1924; en Jaarboek Twente 1965.

Kaart 4

INFRASTRUCTUUR

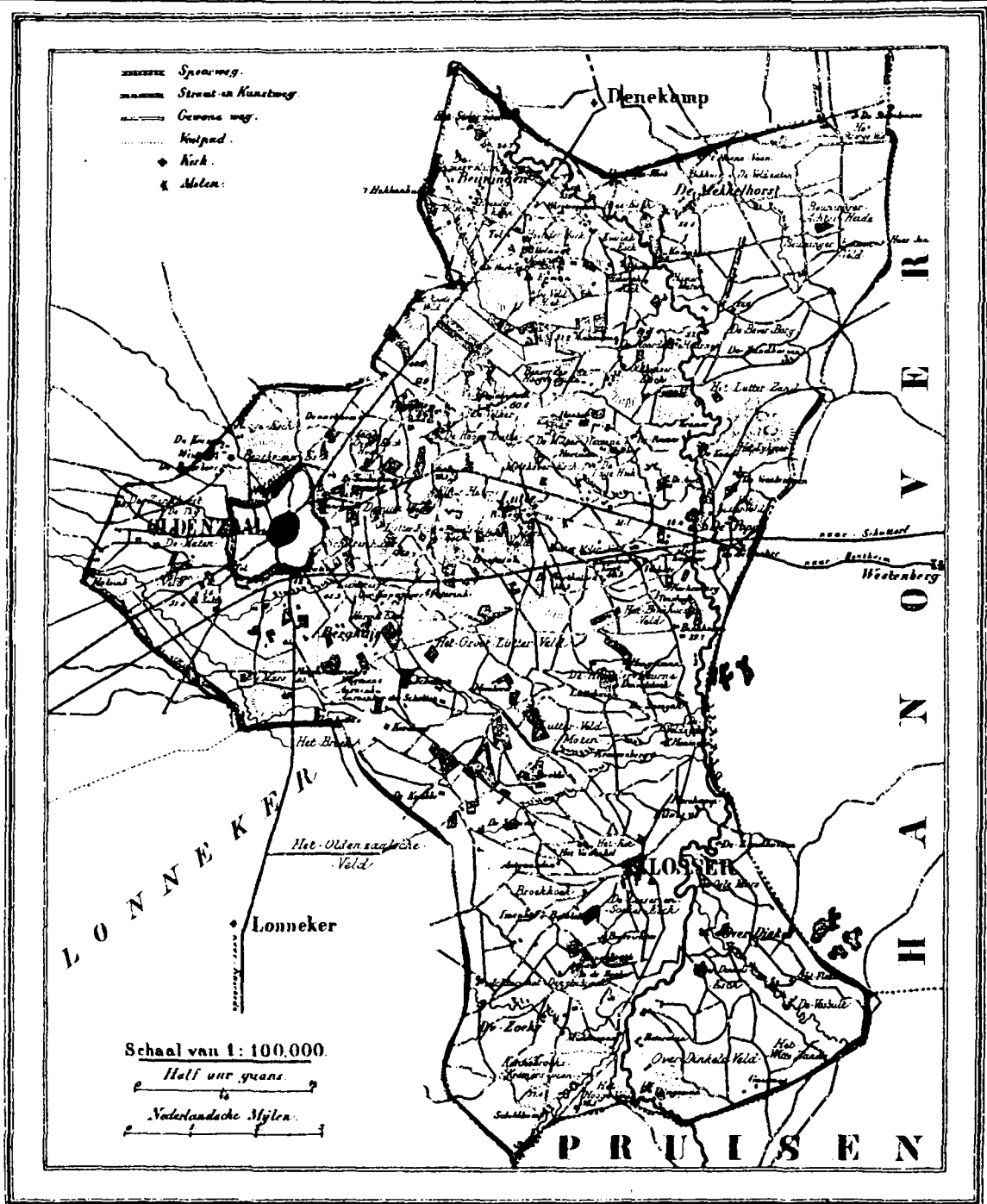

- Grind-, macadam-, puin- en/of schulpweg in 1850
- Tussen 1850 en 1940 verharde/aangelegde wegen
- Spoorlijn aangelegd door de Spoorweg-Maatschappij Almelo-Salzbergen
- Opgeheven tussen 1890 en 1903 aangelegde tramlijn
- Goederenspoorlijn aangelegd door de N.S.
- Bebouwde kom in 1984

Bron: Topografische kaarten van omstreeks 1850, 1935 en 1972.

Kaart 5

GEMEENTE LOSSER OMSTREEKS 1865

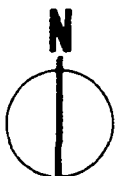

Geteekend door J. Kuiper.

11097 Buiders. 5000 Inwoners.

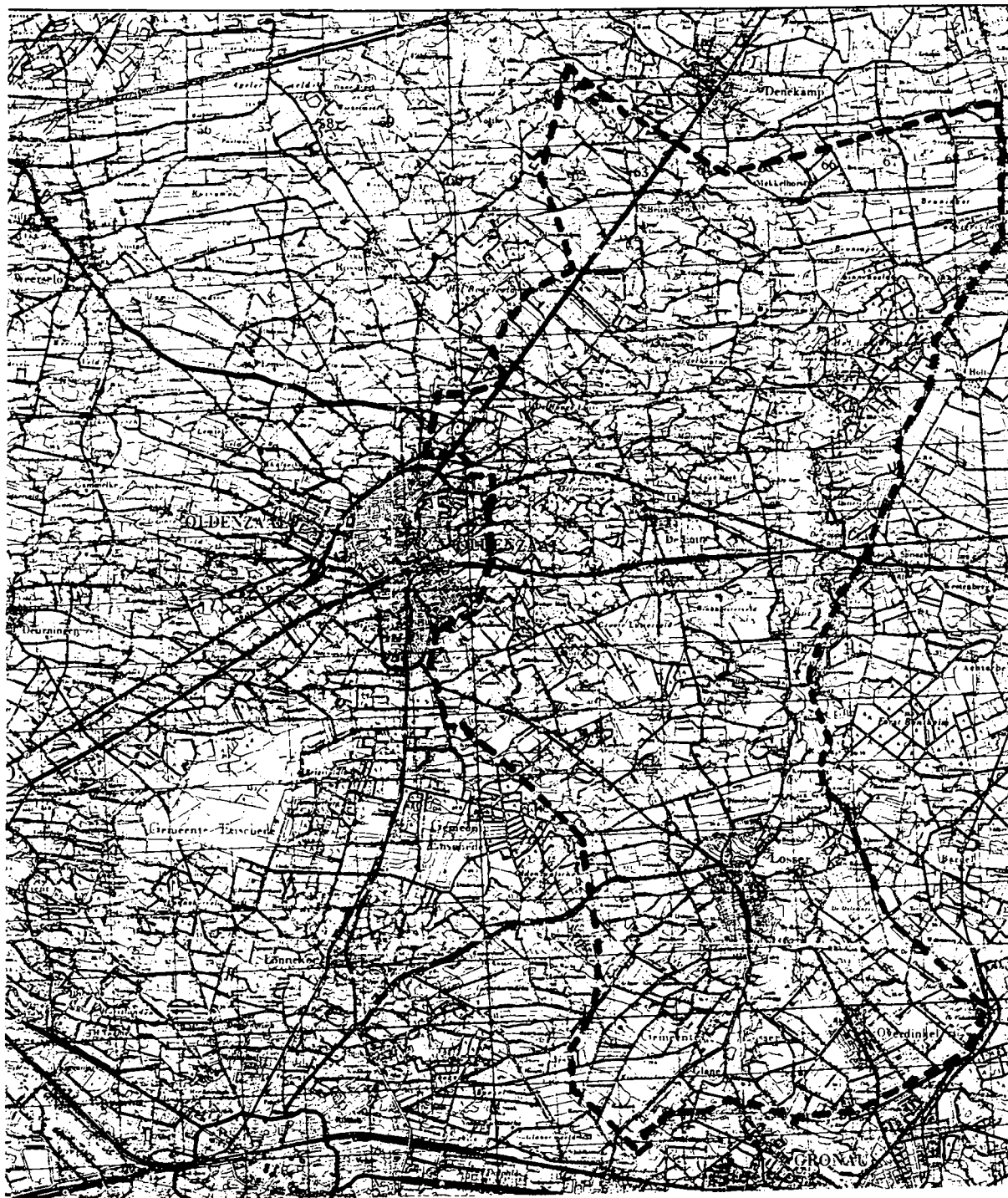
Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

Bron: Gemeente-atlas van Nederland, 1971.

Kaart 6

GEMEENTE LOSSER OMSTREEKS 1972

0 1 2 3 4km

Bron: Topografische kaart van Nederland, 1972.

